

Elementi slavenske mitologije u suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti

---

Kolenko, Sanja

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:940329>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

SANJA KOLENKO

DIPLOMSKI RAD

ELEMENTI SLAVENSKE MITOLOGIJE
U SUVREMENOJ HRVATSKOJ
DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI

Zagreb, rujan 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Čakovec)

PREDMET: DJEČJA KNJIŽEVNOST
DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Sanja Kolenko

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: ELEMENTI SLAVENSKE
MITOLOGIJE U SUVREMENOJ HRVATSKOJ DJEČJOJ
KNJIŽEVNOSTI**

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Andrijana Kos-Lajtman

Zagreb, rujan 2017.

SADRŽAJ

SAŽETAK	2
SUMMARY	3
1. UVOD	4
2. SLAVENSKA MITOLOGIJA - RELIGIJA I SVJETONAZOR DREVNIH SLAVENA	6
2.1. Tko su Slaveni?	6
2.2. Božanstva i druga nadnaravna bića slavenske mitologije	7
2.2.1. Bogovi	8
2.2.2. Božice	12
2.2.3. Druga nadnaravna bića	13
2.3. Običaji i blagdani starih Slavena	15
2.4. Ostaci staroslavenskih vjerovanja u kršćanskoj kulturi	18
3. MJESTO I ULOGA MITOLOŠKIH MOTIVA U KNJIŽEVNOSTI	20
4. SUVREMENA HRVATSKA DJEČJA PROZNA DJELA S ELEMENTIMA SLAVENSKE MITOLOGIJE	22
4.1. Nada Iveljić – <i>Šestinski kišobran</i>	22
4.2. Sunčana Škrinjarić – <i>Pisac i princeza</i>	25
4.3. Milka Tica – <i>Sunčeva djeca</i>	28
4.4. Snježana Grković-Janović – <i>Striborovim stazama</i>	30
4.5. Lidija Bajuk-Pecotić – <i>Kneja</i>	32
4.6. Jasna Horvat - <i>Krijesnici</i>	34
4.7. Zdenko Bašić – <i>Sjeverozapadni vjetar</i>	36
5. ZAKLJUČAK: MJESTO I FUNKCIJA SLAVENSKE MITOLOGIJE U SUVRREMENOJ DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI	40
LITERATURA I IZVORI	42
KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA	45
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	46
IZJAVA o odobrenju za pohranu i objavu ocjenskog rada	47

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu govori se o pojavnosti i utjecaju elemenata slavenske mitologije u suvremenoj hrvatskoj dječjoj proznoj književnosti. Rad najprije pojašnjava podrijetlo Slavena te daje pregled i kratke opise slavenskih božanstava i drugih nadnaravnih bića. Ističe se povezanost Slavena s prirodom i njihovo pridavanje božanskih obilježja prirodnim silama. Navodi se staroslavenska predaja o nastanku ljudi i ističe značaj drveća u njihovom životu. Nadalje se opisuju blagdani i običaji starih Slavena, a zatim se prikazuju ostaci spomenutih vjerovanja u kršćanskoj kulturi. U drevna vremena Hrvati su također štovali staroslavenske bogove te se zbog toga u ovom diplomskom radu govori i o hrvatskoj mitološkoj baštini. Nastoji se odrediti utjecaj mitoloških motiva u sedam proznih djela suvremene hrvatske dječje književnosti. U svakom djelu slavenska mitologija ističe se kao inspiracija za pripovijedanje te se preispituju elementi iste koji se pojavljuju u tekstu. *Šestinski kišobran* Nade Iveljić obiluje motivima iz usmene predaje, a slavensku mitologiju koristi tek kao poligon za daljnje građenje priče. Sunčana Škrinjarić u romanu *Pisac i princeza* također koristi motive i oblikuje likove koji pripadaju starim vjerovanjima. *Sunčeva djeca* Milke Tice opisuje dolazak Hrvata u novu postojbinu i čitav niz starih bogova i običaja. Širok spektar mitoloških bića nalazimo i u romanu *Krijesnici* Jasne Horvat koji je nastao na temelju romana *Knez Zoran* Dragutina Nemeta. Još snažniji intertekstualni utjecaj nalazimo u romanu *Striborovim stazama* Snježane Grković-Janović koji i po samom naslovu otkriva da je napisan prema predlošku *Priča iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić. *Kneja* Lidije Bajuk-Pecotić istovremeno opisuje staroslavenska i kršćanska vjerovanja, a pisana je slijedeći Belajevu znanstvenu knjigu *Hod kroz godinu*. Svako poglavlje knjige sadrži jednu međimursku pjesmu. *Sjeverozapadni vjetar* Zdenka Bašića prožet je pričama iz usmene predaje, a posebno se ističe svojim likovnim i grafičkim izrazom koji prati svaku pojedinu priču. U zaključnom dijelu preispituje se mjesto i funkcija slavenskih mitova u suvremenoj hrvatskoj proznoj dječjoj književnosti.

KLJUČNE RIJEČI: hrvatska dječja književnost, hrvatska mitološka baština, Slaveni, slavenska mitologija

SUMMARY

This master's thesis deals with manifestation and influence of elements of Slavic mythology in Croatian children's prose literature. Firstly thesis explains ancestry of Slavic people and it gives short descriptions of Slavic gods and supernatural creatures. The author comments the connection between Slavs and nature and their recognition of godlike characteristics in nature's forces. She then states the old church Slavonic legend about the creation of men and underlines the meaning of trees in Slavs' lives. Furthermore thesis submits remains of said beliefs in Catholic culture. In ancient times Croats also worshiped old church Slavonic gods and that's why this paper also talks about Croatian mythology heritage. It tries to determine influence of mythological motifs in seven pieces of modern Croatian children's prose literature. In every piece Slavic mythology comes as a inspiration for story telling and the paper deals with elements of said mythology in every text. Nada Iveljić's *Šestinski kišobran* is full of motifs taken from oral literature and it uses Slavic mythology only as a polygon for further story building. In novel *Pisac i princeza*, author Sunčana Škrinjarić also uses motifs and builds characters who belongs to old beliefs. Milka Tica's novel *Sunčeva djeca* describes the arrival of Croatian people on their new home ground. It also describes wide range of old gods and practices. There is wide spectrum of mythological creatures in novel *Krijesnici*, author Jasna Horvat, which is based on novel *Knez Zoran*. There is even bigger influence of another writer in novel *Striborovim stazama* by author Snježana Grković-Janović who was inspired by *Priče iz davnine* by Ivana Brlić-Mažuranić. *Kneja* by Lidija Bajuk-Pecotić simultaneously describes beliefs of both Slavic and catholic beliefs and it is based off of Belaj's book *Hod kroz godinu*. Every chapter in *Kneja* contains one folk song from Međimurje. *Sjeverozapadni vjetar* by author Zdenko Bašić is full of tales from oral literature. He particularly stands out with his artistic expression which he interweave in every single tale. In conclusion part of the paper, it questions the position and function of motifs of Slavic myths in modern Croatian children's prose literature.

KEY WORDS: Croatian children's literature, Slavic mythology, Slavic mythological heritage, Slavic people

1. UVOD

U drevno doba, u primitivnim društvima, ljudi su živjeli okruženi svijetom koji je za njih bio pun nepoznanica. Čovjek kao misaono biće ima potrebu objasniti i shvatiti, pa čak i kontrolirati svoje okruženje. Ljudi su počeli primjećivati razne opreke u prirodi i njihovo ponavljanje u određenom vremenskom periodu, kao što su razlike između dana i noći, ljeta i zime, Sunca i Mjeseca itd. Vitomir Belaj smatra kako je u ljudskoj prirodi da svijet sagledava pomoću prirodnih suprotnosti. Te opreke su naoko banalne, npr gore/dolje, tuga/radost, dobro/loše, toplo/hladno (Belaj, 2007:27), a upravo na navedenim oprekama počiva temelj priča kroz koje su ljudi pokušavali objasniti tajne svijeta oko sebe, a iz kojih je rođen mit. Baviti se mitovima nekog naroda znači ponajprije baviti se psihologijom tog naroda jer su u mitologiji sadržana sva vjerovanja i narodna mišljenja u određenom vremenskom periodu (Sučić, 1943:3). Vjerski nazori naših predaka povezani su sa njihovim praslavenskim podrijetlom. Štovali su božanstva staroslavenske mitologije koja se još uvijek u određenoj mjeri nalazi pod velom tajne budući da Praslaveni nisu imali pisma te svoju vjeru nisu mogli zapisati (Belaj, 2007:56). Ipak, nedvojbeno možemo reći da je postojala, i iako je bila potisnuta kršćanstvom, još i danas se osjeća njezin snažan utjecaj u raznim dijelovima kulture i religije. U ovom radu preispituje se veza (dječje) književnosti s mitologijom. Kos-Lajtman i Hranjec ističu da je „književnost kao znakovni sustav otvoren model te se ostvaruje u interaktivnu odnosu prema drugim modelima u okviru određene kulturne formacije, nacionalne književne matice, struje, pravca, opusa ili neke druge kontekstualno nadređene pojavnosti“ (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:134). Veze između mitologije i književnosti teorijski se detaljnije razmatraju od druge polovice prošlog stoljeća, a Barthes smatra da cijela tradicionalna književnost ima značajke mitskog sustava. Upravo zbog toga ovaj rad se bavi proučavanjem slavenske mitologije i njezinih elemenata koji se pojavljuju u djelima suvremene hrvatske dječje prozne književnosti. Kos-Lajtman i Hranjec navode da se djela dječje književnosti inspirirana slavenskom mitološkom baštinom pojavljuju od samih početaka hrvatske dječje književnosti, ali u različitim vremenskim razmacima i na različite načine. Početkom 20. stoljeća, književnošću Vladimira Nazora i Ivane Brlić-Mažuranić, ovakvi tekstovi doživljavaju procvat. Nakon toga više desetljeća ih nema, da bi se opet pojavili 70-ih godina prošlog

stoljeća te se osjetno intenzivirali početkom novog stoljeća (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:148).

U ovom radu razmatrat će se elementi slavenske mitologije u sedam djela suvremene hrvatske dječje prozne književnosti. Prikazana kronološkim sljedom, to su sljedeća djela:

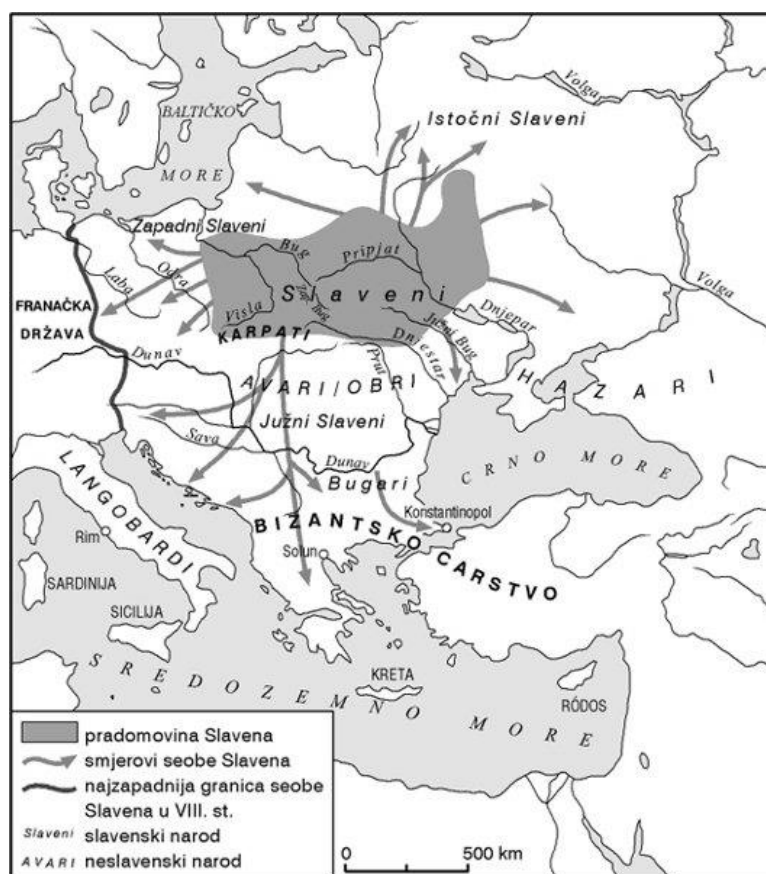
- Nada Iveljić: *Šestinski kišobran* (1972.)
- Sunčana Škrinjarić: *Pisac i princeza* (1983.)
- Milka Tica: *Sunčeva djeca* (1994.)
- Snježana Grković-Janović: *Striborovim stazama* (1997.)
- Lidija Bajuk-Pecotić: *Kneja* (1999.)
- Jasna Horvat: *Krijesnici* (2009.)
- Zdenko Bašić: *Sjeverozapadni vjetar* (2011.)

2. SLAVENSKA MITOLOGIJA - RELIGIJA I SVJETONAZOR DREVNIH SLAVENA

2.1. Tko su Slaveni?

Povijesni počeci Slavena nejasni su i tajnoviti. Tijekom čitave rimske i grčke antike oni se uopće ne spominju. Sa sigurnošću se u povijesnim spisima pojavljuju tek u 6. stoljeću (Matasović, 2008:39). Jordan prvi spominje slavensko ime u latinskim spisima (naziva ih još Venetima i Antima) gdje ističe da se radi o golemom narodu koji živi na velikom području na istočnoj obali Visle. Matasović smatra da su Slaveni osvijestili svoj identitet i postali etnička zajednica upravo u 6. stoljeću, za vrijeme seobe naroda (Matasović, 2008:44). Sljedeća slika prikazuje pradomovinu Slavena i njihove seobe.

Slika 1. Seoba Slavena ¹

¹ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56587> (pristupljeno 15. rujna 2017.)

U to doba, neprekidno su ratovali s Bizantom i Avarima. U svrhu lakše komunikacije među govornicima sličnih dijalekata i srodnih jezika nastao je zajednički naddijalekt koji je povezivao slavenske narode – praslavenski jezik. Glavnina govornika tog jezika potekla je iz različitih dijelova Istočne Europe sjeverno od Karpata i Dunava te zapadno od Visle (Matasović, 2008:44). Najstarija sačuvana slavenska predaja o vlastitom podrijetlu datira iz 11. stoljeća, odražena je u *Kijevskom ljetopisu*, a povezuje Slavene s Podunavljem.

Prije mnogo vremena Slaveni su zaposjeli obale Dunava gdje je danas Ugarska zemlja i Bugarska. I dijelovi tih Slavena razidoše se po zemlji i nazvaše se svojim imenima, prema mjestu gdje su se naselili; tako se oni koji su se naselili na rijeci Moravi prozvaše »Morava«, drugi se nazvaše Česima, a ti isti Slaveni Bijelim Hrvatima... (Niederle 1922:25, U: Matasović, 2008:44)

Dakle, Slaveni su skupina srodnih indoeuropskih naroda od kojih su srednjem vijeku počeli nastajati današnji slavenski narodi. Diješe se na tri glavne skupine:

- Južni Slaveni: Slovenci, Hrvati, Srbi, Crnogorci, Bošnjaci, Makedonci, Bugari
- Istočni Slaveni: Bjelorusi, Ukrajinci, Rusi
- Zapadni Slaveni: Česi, Slovaci, Lužički Srbi, Poljaci, Kašubi, Slovinci²

2.2. Božanstva i druga nadnaravna bića slavenske mitologije

Kada govorimo o mitologiji, prva pomisao često pada na grčku i rimsku mitologiju. One su obujmom i sadržajem vrlo bogate jer su ti narodi bili pismeni, a također su u kulturnom, društvenom i umjetničkom smislu bili vidljivo napredniji od većine naroda Europe, čak i među najnaprednijima u svijetu. Za razliku od njih, stari Slaveni nisu imali svoje pismo te su zato izvori za njihovu mitologiju oskudni i škrti. Slavenska mitologija nema ni jedan jedinstveni pisani izvor koji bi davao cjelovit pregled njihovih bogova i običaja (Badanjak, 2009:11-12). No izvora ipak ima, a dijele se na *arheološke*, *pisane* i *predajne* izvore. *Arheološki* su iznimno rijetki, sastoje se od raznih hramova, kipova, nalazišta groblja. Oni su najcjenjeniji ako su

---

² <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56587#top> (pristupljeno 24. kolovoza 2017.)

dovedeni u vezu s *pisanim* izvorima. *Pisani* izvori se dijele na dva dijela: prvi su iz vremena kada su Slaveni činili jednu kulturnu zajednicu, a drugi nakon odvajanja te velike zajednice na više manjih. *Predajni* izvori sastoje se od različitih pjesama, pripovijedaka, običaja, dječjih igara, imena rijeka i gora itd. (Belaj, 2007 U: Badanjak, 2009:11-12).

Za pregled elemenata slavenske mitologije u proznim djelima suvremene dječje književnosti, vrlo je važno predstaviti pojedine bogove, božice i druga nadnaravna bića slavenske mitologije. Božanstva prvenstveno prepoznajemo u animaliziranim i personificiranim prirodnim silama te su zbog toga usko vezani uz svakodnevni život starih Slavena. U toplom i plodonosnom ljetu prepoznavali su dobre bogove, a u hladnoj i opasnoj zimi zle (Sučić, 1943:2). Prema tome, božanstva pokazuju koje su vrijednosti i pojave oni njegovali i cijenili, a od kojih su strepili.

2.2.1. Bogovi

Iako slavenska mitologija ima politeistički karakter, ističe se jedno vrhovno božanstvo kojem su potčinjeni svi ostali bogovi. Vasiljev navodi sljedeće: „Nijedan od mnogobrojnih izvora za slavensku mitologiju ne spori nam vjerovanje starih Slavena u jedno praslavensko vrhovno božanstvo, a razilaze se izvori jedino u tome, što jedni izvori drže Svaroga, drugi Peruna, treći Svetovida ili Svarožića za tog vrhovnog nadboga slavenskog.“ (Vasiljev, 1928)

Nikola Sučić ističe da je većini slavenskih naroda, pa tako i starim Hrvatima, to vrhovno božanstvo bilo Svarog, a djeca su mu Svarožići tj. božanstva sunca, mjeseca, groma, kiše i bljeska (Sučić, 1943:7). Isto tvrdi i Franjo Ledić koji navodi da kroz štovanje boga Svaroga možemo pratiti kult Sunca koji je imao centralno mjesto u religiji slavenskih naroda. Svaroga su najviše štovali, jer je od njega dolazila svjetlost i toplina i jer je on izvor svakog dobra (Ledić, 1969:27).

Svarog ili Višnjibog je Tvorac neba, zemlje i svega svijeta. On je bog Sunca, svjetlosti i vatre (topline) (Ledić, 1969:27). U njegovom se imenu krije sanskrtka riječ *svarga* koja označava nebesko sjajilo, svjetlost, a u daljnjem značenju čak i mudrost. Cijela indoeuropska zajednica je iz ovog pojma izvodila imena svojih

vrhovnih bogova. Prema mišljenju predaka, Svarog je živio u nebeskim dvorima i stolovao je na prijestolju vječnosti (Sučić, 1943:15).

Prema predaji, nakon što je Svarog stvorio svijet, poželio ga nastaniti bićima sličnima sebi i svojoj ženi. Od stabala je stvorio prve ljude, od hrasta čovjeka, a od lipe ženu. Ledić nam donosi sljedeću predaju: „Eto vidiš! Iz ovih dvaju stabala, što ovdje bez svrhe i cilja rastu nek postanu ludi i nek im je slika i spodoba u prilici našoj! Nek tako bude na slavu neba i na dobro zemlje!“ (Ledić, 1969:121)

Sučić smatra da je *Perun* najstariji sin Svarogov. Od oca je nasljedio strijele i gromoder. Ta dobra bila su njegovi najdragocijeniji, ali i najmoćniji posjedi. U borbi je Perun koristio strijele ubojnice, kojima je gađao i kažnjavao pa su ga zbog toga prozvali i Strijelbog. Mlatac zvan Gromoder koji je skovan pod nadzorom Triglava u podzemnoj kovačnici od posebne smjese kovanog gvožđa koristio je da bi proizveo grmljavinu, a mlatarenjem trešnjju. O njemu ovise kiša, bljesak, trijes i munja ili grom. Gromoder u Perunovoj ruci bio je opasno oružje kad se na koga njime oborio. Prema tome, Perun je bog zemlje i ljudi. On je sudac, osvetnik pravde, zaštitnik granica i branitelj naroda, vlada na zemlji, u zraku i u oblacima (Sučić, 1943:90). Belaj Perunu daje još veću ulogu, on smatra da se glavni kozmički sukob u slavenskoj mitologiji odvija upravo između gromovnika, Peruna i zmije/zmaja Velesa.

Veles ili *Volos* je vrlo staro božanstvo koje još ni danas nema točno utvrđen položaj u vjerovanjima starih Slavena. Sučić daje tri pretpostavke: bog životinja, bog Sunca ili bog podzemnog svijeta. Velesa su često spominjali odmah do Peruna pa se zbog toga pretpostavlja da je bio vrlo važan bog. S druge strane, u davna vremena naši preci su po zanimanju bili lovci, ratari i stočari te su im životinje bile vrlo važne za opstanak. Zato je bog mogao biti samo onaj koji im je pomagao u radu i imao moć ojačati i izliječiti životinje, a taj bog bio je Veles. Zanimljivo je da Veles u češkim spomenicima iz 15. stoljeća ne označava dobro božanstvo, već Sotonu, što nam potvrđuju sljedeće rečenice: „Ostavimo te grijeha kod Velesa.“, „Kakav zao duh, koji ga je Veles nadražio protiv mene?“ (Vasiljev, 1928). Ovu tvrdnju nadopunjuje i Belaj u knjizi *Hod kroz godinu*. Perun je gromovnik i njegov dom je gore, na nebu, a Veles živi u vodi. Za ishodište, po uzoru na Ivanova i Toporova, uzeo je bjelorusku priču o borbi između Boga i Nečastivoga:

To se sporio Bog s Nečastivim:

'Ja ću te, kaže se, ubiti!

- A kako ćeš ti mene ubiti: ja ću se skloniti!
- Kamo?
- Pod čovjeka!
- Ja ću čovjeka ubiti, grijeha ću mu otpustiti, a tebe ubiti!
- A ja pod konja!
- Ja ću i konja ubiti; čovjeka ću na mjestu odštetiti, a tebe ubiti!
- A ja ću se pod kravu skloniti!
- Ja ću kravu ubiti, domaćina ću na mjestu odštetiti, a tebe ubiti!
- A ja pod kuću!
- Ja ću i kuću spaliti; čovjeka ću na mjestu odštetiti, a tebe ubiti!
- A ja ću se pod stablo skloniti: tamo ti mene nećeš ubiti!
- Ja ću drvo razbiti i tebe ubiti!
- No, ja ću se pod kamen skloniti!
- Ja ću i kamen razbiti, i tebe ubiti!
- No, eto, ja ću se, kaže se, skloniti u vodu pod panj, pod kladu!
- No, tamo je tvoje mjesto, tamo si budi!

Eto gdje god udari grom, to Bog Nečistoga bije. (Belaj, 2007:90)

Iako se na prvi pogled čini kako ova priča stvarno govori o prepirci između kršćanskog Boga i Vraga, neki izrazi upućuju na mnogo starije porijeklo. Bog bije, spaljuje, razbija, on se ponaša kao gromovnik te je jasno da je u ovoj priči riječ o Perunu. Njegov protivnik nije kršćanski Vrag koji bi se sakrio u Pakao, već se on skriva pod panj u vodu što upućuje na Velesa (Belaj, 2007:91).

Svantevid je Svarogov najmlađi potomak, ali i njegov nasljednik na nebeskom prijestolju. On je u očima naroda bio najsjajniji, najjarkiji i najvidniji bog. Baš kao i njegovog oca, poistovjećivali su ga sa Suncem. Ničije bogoštovlje nije prodrlo toliko duboko u dušu naroda koliko Svantevidovo. On je visoki i mladi nebeski bog, a krije se i iza imena Vid, Vido, Sutvid, Svantevid. Kao božanstvo sunca i svjetlosti nosio je još nadimke blistavi, presvijetli, sjajni. Najviše su ga slavili ljeti jer je tada bio na vrhuncu svoje moći – svega je davao u izobilju, ljeti je on jarki i žarki Dabiša. Istupao je i kao zaštitnik naroda u obranu njegovih granica i zemlje, tad je on Braniša

i Jaki Vid koji brani mir. Njemu u prvom redu pripadaju svjetlost i neokaljana čistoća. (Sučić, 1943:

Vodan je predstavljao gospodara mora i voda. Poznat je još pod imenom *Vodna* što dolazi od riječi „vanda“ i znači voda. *Vodna* je bilo vrhovno božanstvo svima koji su bili povezani sa vodom, kao što su moreplovci ili ribari. Prije plovidbe molili bi se bogu *Vodanu* za mirnu plovidbu, a ribari su mu se molili za uspješan i bogat ulov. Prinosili su mu žrtve, hodočastili do rijeka, mora i jezera te se u njima kupali ne bi li se očistili od zla. (Sučić, 1943:

Jarovit, *Gerovit* ili *Jarilo* je božanstvo kojeg su slavili u proljeće jer je utjelovljavao proljetnu mladost, snagu i silu. U kasnija vremena, kada su se neka plemena morala boriti, poprimio je ulogu ratničkog boga. (Sučić, 1943:

„U crvenom jarilu sunčanog zapada oni su gledali oklopljenog *Gerovita* gdje juri u kasu na ognjenim kolima s vitlajućim mačem ili ubojitim kopljem u ruci. U tom stanju zakrvarilo se sunčano nebo na obzorju sutonskom do potpunoga rumenog jarila. Ono je po narodnom mišljenju ljudima donosilo krvavi rat.“ (Sučić, 1943:113)

Stribog je otac i bog vjetra te je zazivan ponajviše od strane mlinara i lađara, da im udijeli povoljan ili blag vjetar. Stari Slaveni ne samo da su zazivali vjetrove već su ih i obožavali, a nekih se i bojali. Najviše su se bojali oštrog Sjevernjaka koji donosi studen, ali su se bojali i mučnog i nesnosnog Juga koji gomila crne olujne oblake. (Sučić, 1943:

Crnobog ili *Crnbog*, kao što mu i samo ime predlaže, je suprotnost Svjetloboga, odnosno Svaroga. *Crnbog* je vladar podzemlja. K njemu dolaze svi koji su bili za života u okrilju Krivde i Nepravde. Njegovo carstvo se nalazi ispod zemlje, pusto je i mrko, a u sredini carstva nalaze se njegovi limeni dvori s predvorjem od čelika u sjaju bakra. Ljudi su mu iz bojazni prinosili žrtve i zazivali su ga da ih poštedi od nesreće (Sučić, 1943:35).

2.2.2. Božice

Osim bogova, naši preci su štovali i božice, iako u puno manjoj mjeri. Kult božica bio je manje rasprostranjen, a ukoliko je i bio, nakon jednu ili dvije tisuće godina vrlo je slabo očuvan. Većina mitologa navodi samo njihova imena, njihove mnogo poznatije muževe i eventualne potomke.

Zora je jedna od božica koja je bila posebno štovana u Hrvata. Ona je vesela i čila božica praskozorja, rumena kao rujna jutarnja zora, rosna kao jutarnja svježina. Započinje dan svim ljudima, na njezinu se pojavu ustaju orač, sijač i kopač, mornar diže sidra i raspinje jedra jutarnjem vjetru (Sučić, 1943:116).

Vesna je poznata kao božica proljeća, a prema nekima i kao žena Svantovida. Prema predaji, pojavljivala se u liku lastavice i nagovještala proljeće i zbog toga je lastavica postala svetom pticom. Vesna je jedna od najznačajnijih božica drevnog doba (Sučić, 1943:118).

Lada je božica ljubavi, ljepote i plodnosti. Iz pjesama koje su se do danas održale u narodu možemo zaključiti da je bila uvelike štovana. Njoj su se obraćali sretno i nesretno zaljubljeni, kao i oni koji su željeli roda i ploda (Sučić, 1943:119-120).

Spominju se još i *Vida*, Vidova žena, zaštitnica vjerenika i bračne sloge. *Perunika*, žena Perunova, zaštitnica braka. Nepravde je kažnjavala šaljući na ljude razne pošasti, a ponekad je ženama i uzimala dojenčad. *Voloska*, žena Volosova predstavljena je kao zaštitnica kućnog ognjišta i doma, a u najstarije doba štovali su je kao božicu ratarskog svijeta (Sučić, 1943:116-117).

Kao što postoje 'dobri' i 'zli', 'svijetli' i 'crni' bogovi, tako su pored ovih 'svijetlih' božica stari Slaveni poznavali i *Moranu*, boginju zime i smrti. Poznata je još i pod imenima Mora, Morena i Marzana. Bila je vrlo nemilosrdna i ljudima donosila samo tugu i patnju, često i smrt. Vjerovali su da dolazi sa ledenog sjevera i da prolazi kroz sve zemlje. Kako bi je što prije istjerali održavali su razne rituale, npr. momci bi napravili lutku Morane i bacili je u rijeku. Belaj ističe vjerovanje da je Morana Perunova žena, ali i Velesova ljubavnica. Pola godine provodi u nebu, kod Peruna – to je tako zvani svijetli dio godine. Nakon toga odlazi Velesu u pozemlje te na svijetu nastupaju studen i zima.

2.2.3. Druga nadnaravna bića

Stari Slaveni pripisivali su sudbinski tijek svega što se događa na svijetu osobitim licima koje su nazivali *sudenicama* ili *rođenicama*. Koliko su ih obožavali potvrđuju žrtve koje su im prinosili, često njima prije nego vrhovnom bogu. One su se pojavljivale kod djetetova rođenja i nitko ih nije mogao vidjeti, osim u rijetkim slučajevima, majka djeteta. Stajale bi ili sjedile do djeteta i sudile. Prva nešto kaže, zatim druga, ali je treća najvažnija i ona zapečaćuje sudbinu djetetu (Vasiljev, 1928:164).

Nikola Sučić u knjizi Hrvatska narodna mitologija suđenice opisuje ovako:

To su tri sestre, prave divovske žene. Suđenice izlaze u noći, posve čisto odjevene, u susret svakom novorođenom djetetu. Prilaze mu pri porodu. Kadšto u ruci drže svijeću. Stojeći mu nad glavom, određuju što će se njemu za vijeka dogoditi, otuda im drugo ime, Rođenice. S onim što treća sudi usuglašavaju se obično i druge dvije (Sučić, 1943:14).

Također napominje kako dvije sestre donose djetetu sreću, nazivaju se Srećice, treća pak njihov sud zauzdava i ograničuje djetetu život, proriče dan smrti i stoga je zvana Zlosreća. (Sučić, 1943:14)

U staroslavenskim spomenicima veliku ulogu igraju nadnaravna bića zvana *vile*. Postoji nebrojeno mnogo narodnih pjesama koje svjedoče o obožavanju ovih bića. Zamišljali su ih kao prekrasne žene lijepa lica i prekrasna stasa, duge do zemlje crne ili zlatne raspletene kose. Kosa je njihova moć i snaga i ako se samo jedna vlas iščupa, vila umire. One su vječno mlade i imaju stalno na sebi dugu bijelu ili plavu haljinu koja ponekim vilama krije kozje noge. Neke od vila imaju i krila, oči im sijevaju poput munje, a svojim divnim glasom zavode mladiće. (Vasiljev, 1928:154)

Sučić vile dijeli na šumske vile, vile oblakinje, vodene i morske vile, planinke i bojne vile (bojovnice). Šumske vile su vjerojatno najstarijeg porijekla jer dosljedno drevnom, animalističkom naziranju, život je vila vezan za dotično drvo ili biljku. One im održavaju snagu i život dok je i njihova života. Pošto je život prirode u pradávnog doba obuhvaćao ne samo stabla, već i nebeske pojave, u prvom redu oblake, nastalo je vjerovanje u vile oblakinje. One su služile gromovniku Perunu, skupljale oblake, proizvodile vjetar i čuvale od tuče. Vodene i morske vile, kao što im

i samo ime kaže, živjele su u blizini voda: bila to rijeka, jezero, more, rosa, kiša, izvor ili vir. Neke od njih su pola žene, a pola ribe, a katkada se pretvaraju u labuda ili imaju žensko tijelo, a noge labudove. Vile planinke obitavaju u planinama skrivajući se u pećinama. One lebde oko svog planinskog svijeta i osiguravaju mu sreću i čuvaju junacima stražu. Mnogi bregovi i planine imali su svoje vile zaštitnice, primjer je Vila Velebita. Bojovnice ili bojne vile kuju mačeve i britke sablje. One hrle u pomoć junacima u borbi, a ponekad se i zaljubljuju u njih i postaju njihovim ženama (Sučić, 1943:69-73). Mirna Brkić Vučina je u periodu od 2008. do 2012. godine sakupila gotovo stotinu predaja o vilama među Hrvatima u Bosni i Hercegovini te ih sabrala u knjizi *Noćno lice žene*. Na temelju tih predaja utvrdila je da vile, kako u starijim, tako i u suvremenim kazivanjima Hrvata, pokazuju dvojnu prirodu. U većini predaja vile su prikazane kao predivne djevojke dugih zlatnih kosa, odjevene u bijele haljine (Brkić Vučina, 2013:75). One su predmet divljenja, pomoćnice nemoćnima i slabijima, pomoć ženama u tkanju i teškom radu te nositeljice blagoslova. Vile su izuzetno cijenile pomoć te su bogato darivale svakoga tko bi im pomogao. U kućama koje bi posjetila vila vladalo je obilje i bogatstvo (Brkić Vučina, 2013:102). Ipak, iz ljudske perspektive, na vilama postoji nešto što umanjuje njihovo savršenstvo, a to je jedna magareća/konjska/kozja noga. Kada čovjek primijeti tu tjelesnu nakaznost, vile bježe, uskraćuju mu pomoć i postaju agresivne (Brkić Vučina, 2013:75-76). One postaju ljute i osvetoljubive i ako ih se izda, kada se prekrši dogovor sklopljen s njima, kada se netko pokuša nadmetati s njima ili je bolji u čemu od njih, te kada se nagazi na vilinsko kolo. Kršćanstvo je posebno demoniziralo vile i povezivalo ih s demonima i Sotonom te ih čak izjednačavalo s vješticama (Brkić Vučina, 2013:102).

Voda i njezina moć zauzimali su važno mjesto u vjerovanjima Slavena. Voda je za njih imala iscjeliteljsku moć, bila je izvor života i zdravlja. Ipak, uz tu pozitivnu ulogu, imala je i pasivnu negativnu simboliku. To se očituje u biću zvanom *vodenjak*. Vodenjak je u slavenskim vjerovanjima predočen kao negativno, nadnaravno i prijeteće biće koje odvlači djecu i odrasle u vodene dubine (Dimšić i Pšihistal, 2016: 97). Vjerovalo se da su najopasniji u periodu između Jurjeva i Ivanja, što je moguće

logički objasniti – u tom periodu su ljudi bili najviše izloženi vodama i prijetila im je najveća opasnost od utapanja.³

2.3. Običaji i blagdani starih Slavena

Prema Sučiću, slavenski narodi bili su prvenstveno prirodnjački narodi, što znači da su cijenili kult prirode. Kult prirode očituje se kroz bogove i bića koja su štivali, a usporedno su razvili i štovanje prema prirodnim pojavama koje su ih okruživale i tako stvorili kult stabla, vode, ognja, a na nebu kult svjetla (sunca, mjeseca i zvijezda) i svih nebeskih pojava.

Kult stabla susrećemo u samoj staroslavenskoj predaji o nastanku ljudi na zemlji. Kod mnogih je prirodnjačkih naroda bilo rašireno vjerovanje da su ljudi nastali od stabla i da se njihov duh nakon smrti vraća u isto. Od tog vjerovanja su se rasprostranila vlastita imena poput Dunja, Višnja, Ruža, Ljubica, Smilja, Bosiljka itd. Slavenski narodi dijelili su to vjerovanje i štivali su šume i stabla, čak im i prinosili žrtve. Vjerovali su da u krošnjama pojedinih stabala žive bogovi. Tako je hrast bio posvećen bogu Perunu, a jasen Svantovidu (Sučić, 1943:128). Tomo Vinšćak u knjizi *Vjerovanje o drveću u Hrvata* ističe da je drveće u prošlosti bilo štovano u većini kultura, pa tako i u starih Slavena. Drvo je igralo važnu ulogu u njihovu životu, npr. drvo je bilo potrebno kako bi održali vatru, od drveta su izrađivali alate i oružje, u drvetu su živjele pčele od kojih su dobivali med i vosak (Vinšćak, 2002:25). Zbog toga ne čudi što su drveću pridavali veliku važnost i smatrali ga domom bogova. Također navodi kako su drveće dijelili na sretno i nesretno drveće. Sretnim drvećem u Hrvata i ostalih Slavena smatraju se: hrast, tisa, lipa, maslina, javor, cer, bor, jablan, jela, jabuka, breza, bukva, brijest, murva, drijen, ladonja, šipak, grab, omorika, jasen i božikovina. Najistaknutiji od navedenih je hrast koji je u središtu vjerovanja većine indoeuropskih naroda (Vinšćak, 2002:49). Latinski naziv za hrast je quercus i dolazi od indoeuropske osnove *p^[h]erk^[h]o- koja, osim hrasta, označuje i mjesto na gori. Vidljivo je da je iz ove osnove nastao općeslavenski naziv za boga groma, Peruna. Sukladno tome, on obitava na gori i posvećeno mu je drvo hrasta (Vinšćak, 2002:50-51). S druge strane, nesretnim drvećem smatraju se orah, vrba,

---

³ <http://www.starisloveni.com/Vodenjak.html> (pristupljeno 23. kolovoza 2017.)

jasika, topola, bazga, brekinja, bagrem, glog, trnje i oleandar. Posebno se ističe orah koji je u slavenskoj predaji vezan za podzemni svijet i demone te slovi kao drvo zlih duhova i vještica. Južni Slaveni vjeruju da se ispod oraha ne smije spavati jer se u njegovoj krošnji skupljaju vještice i demoni. Za njih orah je drvo koje predstavlja smrt (Vinšćak, 2002:116).

Veliki značaj stabla u životu Slavena navodi i Radoslav Katičić u znanstvenom članku *Čudesno drvo* rekonstruirajući očuvane ulomke slavenskih folklornih pjesama koje pjevaju o drvetu života ili svjetskom stablu. Ovako su Slaveni zamišljali svijet:

Svjetsko se drvo zamišlja kao trodijelno. Gore je suhi vrh, na njem mjesto zelenog lišća rastu zlatne rese. Tamo je ptica grabilica, orao ili sokol. U sredini je stablo s granama, a oko njih lete razjarene pčele. Dolje, kod korijena, izvire voda. Na vodi je životinja skupocjena krzna, kuna. Tu leži i kamen. Pod drvetom, kod kamena, nalazi se mek ležaj, a na njem dvoje sjedinjeno u ljubavi, ili pak zmija, zmaj. On, kolutajući uz deblo, napada gnijezdo ptice grabilice i njezine ptice. Zaludu! Ne uspijeva svladati grabilicu. (Katičić, 2005:45)

Tri dijela ovog stabla jesu nebeski, zemaljski i podzemni. Ptica grabljivica je bog gromovnik, Perun, a zmaj njegov protivnik. Prema Belaju, zmaj predstavlja sotonu, boga Velesa (Belaj, 2007).

Glavni čimbenici čišćenja bili su voda i vatra i tako je nastao *kult vode* i *kult ognja*. Čišćenje je bio čin odstranjivanja negativne energije iz tijela i duše. To se činilo skakanjem preko ognja, kupanjem na izvorima, vrelima i u svetim vodama, katkada i u toplim kupkama (Sučić, 1943.:130). Važno je napomenuti da je staroslavenska predodžba vremena ciklička, kružna. Svake godine Perun je dobio sina, Jarila, kojeg Velesovi ophodnici na prevaru odvede u podzemni svijet gdje on raste ne znajući da je sin Perunov. Na proljeće, točnije na Jurjevo, izlazi na površinu i donosi plodnost i zelenilo. Njegov izlazak na zemlju obilježava dolazak proljeća i početak svijetlog dijela godine što je ratarskom stanovništvu bilo vrlo važno jer su tada počinjali prvi radovi izvan kuće. Tome u čast palili su se krijesovi. Nakon toga Jarilo se zaljubljuje u djevojku Maru koja je također kći boga Peruna i njegova sestra blizanka. O Ivanju oni se žene, a čin ove božanske svadbe je vrhunac godišnje plodnosti (Belaj, 2007:199). Ivanje također simbolizira pobjedu Svjetloboga nad silama zime i tmine te su stari Slaveni ovaj blagdan slavili paljenjem krijesa (Sučić, 1943:130). Ovaj

drevni običaj je u nekoj mjeri sačuvan i danas, možemo ga prepoznati u paljenju lomača pri pomolu ljeta u mnogim dijelovima zapadne Europe. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj pale se uskršnji krijesovi. Uskršnji krijes grade muškarci nekoliko dana prije Uskrsa, a pale ga na sam Uskrs u predvečerje. Tim običajem također tjeraju zimu i zle duhove te slave početak proljeća. Ipak, potkraj ljeta Jarilo prevari svoju božansku ženu i ona ga ubija te tako postaje opasna i hladna božica smrti i zime – Morana. Na kraju godine i sama umire, a ciklus opet počinje Jarilovim (i Moraninim) rađanjem u zimi (Belaj, 2007:455).

Mnogi zapisi pokazuju da su stari Slaveni poznavali i molitvu, većinom su se molili za stjecanje životnih dobara. Tako su se ratari i seljaci molili za zdravlje, plodonosnu godinu, lađari za povoljan vjetar, trgovci za dobar posao, pastiri za zdravlje stada itd. Uz molitvu je usko vezana i žrtva kojom su darivali božanstva i pokušavali zadobiti njihovu naklonost. Sukladno tome, nisu se prinobile žrtve samo dobrim, svijetlim bozima, već i predstavnicima podzemnog carstva, odnosno Crnbogu. Posrednik između bogova i naroda bio je svećenik, odnosno vrah ili žrec. Poslije svake žetve prinobile su se žrtve zahvalnice. Mjesto gdje se skupno žrtvovalo bilo je trebište, a žrtve su se davale u plodovima, žitu, klasju, a postojale su i krvne žrtve gdje bi žrtvovali životinju (konja, vola, ovna, pijetla), pa čak i čovjeka.

Žrtvom čovjeka dolazimo da kulta mrtvih koji je zauzimao značajnu ulogu u svjetonazoru starih Slavena. Oni su običavali svoje mrtve spaljivati ili zakapati. Spaljivanje je tražilo žrtvu žene ili kojeg člana obitelji kako pokojnik ne bi na onom svijetu bio usamljen. Žena za mrtvim mužem nije išla pod prisilom, već se žrtvovala samovoljno, iz odanosti. Svojim pokojnicima također su davali posmrtnu pratnju. Posmrtna pratnja sastojala se od kućnog osoblja koje bi žrtvovalo svoj život za svog gospodara i služilo mu i na onom svijetu, te domaćih životinja, posebice konja i vola. Zakapanje je također bio običaj, a uz njega se veže „traženje krivice“. Ukoliko su smatrali da je pokojnik krivac za neku nesreću u puku ili opću nepogodu, prije zakapanja odrubili bi mu glavu i prsa proboli kolcem. Krivica se po njihovom mišljenju morala ispaštati i ovim običajem utaživali su bijes puka (Sučić, 1943:128-129).

2.4. Ostaci staroslavenskih vjerovanja u kršćanskoj kulturi

Prelaskom na kršćanstvo, narod je prilagođavao vjerovanja u stara božanstva novoj vjeri. Iako su kršćanstvom prihvatili jednog boga kao vrhovnog, ostale bogove personificirali su u kršćanskim svecima te ih na taj način ipak zadržali u svojem vjerovanju (Kovač, 2009:70).

Tako su ulogu Peruna, gromovnika, preuzela dva sveca: Ilija i Mihovil. Prema Belaju, Ilijino preuzimanje Perunovih obilježja pronađeno je u samom Svetom pismu u Drugoj knjizi o kraljevima (2, 11) gdje je svršetak njegova zemaljskog života opisan ovako: „I dok su tako išli i razgovarali se, gle: ognjena kola i ognjeni konji stadoše među njih, i Ilija u vihoru uziđe na nebo.“ (Biblija, 2008). U Međimurju postoji legenda kako je svetog Iliju stvorio vrag. Vrag je vidio Boga kako je od zemlje napravio čovjeka i poželio da i sam ima nekoga tko će ga slušati i tko će ga slaviti. Napravio je tijelo čovjeka, no nije mu mogao udahnuti dušu niti uliti život. Po tome je vrag shvatio da je za stvaranje ljudskog bića potrebna Božja pomoć. Odlučio se poniziti i zamoliti Boga da oživi njegovog čovjeka. Iako nerado, Bog je odlučio ispuniti želju i stvorio je Iliju, ali mu je nadjenulo zadaću da zauvijek mora ganjati vragove u pakao. Kad god grmi i sijevaju munje, ljudi vjeruju da Ilija putuje vatrenim kolima i ognjenim strijelama ganja vragove (Kovač, 2009:71). Ova priča svjedoči da vjerovanje o borbi Peruna (u ovom slučaju, Ilije) i Velesa (vraga) nije izumrlo prelaskom na kršćanstvo. Tome također svjedoče i brojni lokaliteti po cijeloj Hrvatskoj. Kao što je već navedeno ranije u ovom radu, Slaveni su bili izrazito prirodnjački narod s vrlo izraženim kultom stabla, a osobito su štovali hrast (dub). Gdje god je rastao hrast ili hrastova šuma, postojala je mogućnost da u njemu živi Perun, ali također da se u njegovom korijenu skriva Veles. Zbog toga bi se uvijek na nekom brijegu ili uzvisini ponad tih šuma gradila crkvice posvećene Perunu. Prelaskom na kršćanstvo te crkvice su postale svetišta sv. Mihovila. Doline podno njih uvijek nose imena koja su u vezi s hrastom, odnosno dubom – Dubrava, Dubravica itd. (Kovač, 2009:72).

Belaj smatra da se u sv. Jeleni i Djevici Mariji može prepoznati lik božanske majke, pretkršćanske bogorodice poznate pod imenom Mokoš. Isprva to nije bilo njeno ime već epitet izveden iz korijena *mok-*, *mokr-* u značenju „mokar“. Mokoš je Perunova žena i Velesova ljubavnica pa je obično smještena uz vodu, a voda je poznata kao

granica između svijeta živih i svijeta mrtvih (Belaj, 2009:177). Pleterski je utvrdio da su prigodom pokrštavanja na mjesta štovanja Mokoši postavljali crkve posvećene ponajviše Blaženoj Djevici Mariji koja je majka Božja kao što je Mokoš majka Perunove djece. Kod Mošćenica crkva je pripala sv. Jeleni, majci cara Konstantina koji je 313. dopustio javno ispovijedanje kršćanske vjere (Pleterski, 1996, U: Belaj, 2009:178).

Jarovit, božanstvo vegetacije i Perunov sin, u kršćanstvu je zamijenjen svetim Jurjem. Postoji niz običaja koji opisuju i prate Jurjev, tj. Jarovitov život. Jedan od takvih običaja su kolede. Kolede su božićni običaj pjevanja posebnih pjesama zvanih kolednicama kojima se od vrata do vrata čestita rođenja maloga Boga. Te pjesme često mole da nova godina bude plodna, zdrava, obilna, tj. sve ono što bog plodnosti može ponuditi (Vukelić, 2010).⁴ Belaj u ovom običaju prepoznaje rekonstrukciju mita o Velesovim ophodnicima koji dolaze čestitati Perunu na rođenju sina, a zatim ga ukradu i odvođe u podzemni svijet (Belaj, 2009:175-176). Na dan 23. travnja u kršćanskom svijetu se obilježava mučeništvo sv. Jurja koji je bio pogubljen jer se nije htio odreći vjere. Obično se prikazuje kao konjanik koji kopljem probija zmaja što se može protumačiti kao pobjeda kršćanstva nad herezom. Ipak, etnolozi i lingvisti rekonstruirali su obilježja ovog kršćanskog sveca i, kao što je već i navedeno, u njemu prepoznali staroslavenskog boga vegetacije, Prunova sina Jarila. Zmija predstavlja Velesa, njegovog poočima, kojeg pobjeđuje i izlazi iz podzemlja donoseći zemlji plodnost i blagostanje. Tamo susreće djevojku Maru i ženi se njome, ne znajući da mu je sestra, no na mitološkoj razini to nije od velikog značaja. Nastavak slijedi na blagdan Ivanja kojim kršćani slave sv. Ivana Krstitelja. Svetkuje se dva mjeseca nakon Jurjeva, 24. lipnja. Na taj dan sprema se svadba mladog para, Ivana i Mare. Belaj smatra da u ovom slučaju Ivan predstavlja Jurja te se mit o Jurju nastavlja o Ivanju.

Praslaveni su Novu godinu slavili 1. ožujka i nazivali je Velja noć. Ona je bila povezana s buđenjem proljeća, no prihvaćanjem kršćanstva te običaje su prebacili na Uskrs, a Novu godinu počeli slaviti 1. siječnja.

---

⁴ <http://www.matica.hr/hr/360/pretkrscanski-prezici-u-hrvatskim-narodnim-tradicijama-21103/>
(pristupljeno 9. kolovoza 2017.)

3. MJESTO I ULOGA MITOLOŠKIH MOTIVA U KNJIŽEVNOSTI

Mitološki motivi stoljećima su bili inspiracija raznim umjetnicima. Mitologija nam otkriva mnogo o pojedinom narodu jer otkriva njegove najdublje sfere doživljavanja i vjerovanja, ona otkriva kulturu i svjetonazor naroda. U drevnim vremenima mitske priče ljudi su koristili kao neku vrstu smjernica za život, u njima su nalazili utjehu i nadu u teškim trenucima, pa čak i životni smisao. Zbog toga nije začuđujuće što su se autori u tolikoj mjeri bavili tom temom i što ona ima toliko duboke korijene, koji su u mnogim segmentima života vidljivi još i danas. Svaka prirodna sila, vještina, umjetnost ili strast imali su svog zaštitnika, odnosno božanstvo. Takav pristup vidljiv je u svakom narodu koji je po opisanoj shemi gradio svoje mitološke priče, sve od istoka poput Indije, Kine i Japana, srednje i južne Amerike, bliskog Istoka, pa do nama poznatih europskih mitologija poput rimske, nordijske, grčke, keltske, slavenske itd. Najpoznatija od tih mitologija je svakako grčka i rimska koja je dominirala u antičko doba i predstavlja osnovu današnje europske kulture. Planeti Sunčevog sustava nose imena rimskih bogova. Likovi i vjerovanja iz grčke i rimske mitologije imali su jak utjecaj na razne grane umjetnosti: slikarstvo, kiparstvo, književnost.⁵

Naravno, rimska i grčka mitologija nisu jedine koje su nadahnjivale umjetnike, ali su jedne od najutjecajnijih. U umjetnosti i književnosti nailazimo na mitološku baštinu svih naroda. Veze između mita i književnosti predmet su detaljnijih teorijskih razmatranja od druge polovice 20. stoljeća.

Vladimir Biti ističe nekoliko pristupa mitu u suvremenoj književnoj znanosti. Najtradicionalniji pristup datira iz 60-ih godina prošlog stoljeća, a mit doživljava kao neku vrstu teme ili motiva koji se premješta iz jednog književnog djela u drugo te ga je moguće prepoznati poredbeno-povijesnim istraživanjem. Naziva ga „ključnom situacijom ljudske sudbine“ (Biti, 2000: 317). Barthes tako, primjenjujući shemu mitskog sustava na književnost, smatra da je čitava tradicionalna književnost zasnovana na mitološkoj baštini (Barthes, 2009:162, U: Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:134).

---

⁵ <http://www.advance.hr/tekst/mitologija-kelta/> (pristupljeno 26. kolovoza 2017.)

Arhetipska kritika mit objašnjava kao vrstu osnovne misli koja je duboko ukorijenjena i uvijek opstaje u kulturi naroda, pa tako i u književnoj povijesti. Ta je kritika na tragu jungovske psihoanalize pa mit uspoređuje s obredima ili snovima. Zbog toga smatra da ljudi mitove, baš kao i obrede i snove, primaju na toliko dubokoj razini da toga nikada ne mogu postati posve svjesni. Tu misao dokazao je Frye kada je usporedio ulogu mita u književnosti s ulogom geometrije u slikarstvu i tako mu pridao status sveopće „divne nužnosti“. Mitologija kao takva naoko može biti privremeno potisnuta ispod površina oponašateljskih deformacija, ali u pozadini svakog književnog teksta nazire se spajanje svršetka s početkom i zatvaranje savršenog mitskog kruga. Frye smatra da se taj mitski krug može preslikati na povijest žanra, pa čak i cijele književnosti. Time mit postaje i najrelevantniji znanstveni oblik tumačenja književnosti (Biti, 2000:319).

Jean Chevalier u *Rječniku simbola* ističe kako su simboli i arhetipovi u središtu stvaralačkog života, a mitovi su njihove „dramaturške transpozicije“. Iz toga slijedi da je pomak u mitološki svijet dramaturška transpozicija najvišeg reda. Zalar smatra kako iz te definicije proizlazi da je individualno ostvarenje mita moguće, ne samo na književnoj razini, već i na razini suvremene svakodnevice (Zalar, 2002:115).

Prema Kos-Lajtman i Hranjecu učestalost pojavljivanja mitoloških motiva u književnosti određena je i društveno-političkim kontekstom. Iz svake mitološke priče moguće je izdvojiti i prepoznati bitne odrednice nacije. Stoga svaki put kada autori uvode elemente mitologije u svoje djelo, kako poganske tako i kršćanske, iznova interpretiraju priču o vlastitoj prošlosti, a i sadašnjosti. Zbog toga su u nekim vremenima mitološki motivi aktualniji, dok su u drugima ignorirani, čak i prezirani. (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:148)

4. SUVREMENA HRVATSKA DJEČJA PROZNA DJELA S ELEMENTIMA SLAVENSKE MITOLOGIJE

4.1. Nada Iveljić – *Šestinski kišobran*

Zbirka *Šestinski kišobran* (1972.) sastoji se od dvadeset i šest priča (bajki) koje obiluju bajkovitim elementima preuzetima iz usmene predaje. Također je i izrazito domoljubno motivirana u želji da čitatelju podastre što bolje poznavanje domovine što je prikazano nizom priča iz svih dijelova Hrvatske. Priče govore o strašilu, glinenom čovječuljku, košuljici s narodnim vezom, kipu Ribara i zmije na Jezuitskom trgu, čipki, peteročiću Šušu, šestinskom kišobranu i opancima, licitarskom srcu, gromu, stricu Opečiću, Kazivačici Matiji, klopotecu, morskoj medvjedici, mogutu, tkalji Mari, vili Koprivici, nijemom Pčelaru, kožuščiću, gavranu s dva bijela pera i kapljici s Plitvica.

Kos-Lajtman i Hranjec ističu kako je tragove mitološkog interteksta u ovoj zbirci moguće pronaći gotovo u svakoj priči. Svaka priča počinje u sadašnjem vremenu s jasno izraženim mjestom radnje, temeljena na realizmu, a tada pripovijedanje „zaranja“ u imaginaciju i čudesnost s izvorištem u usmenoj predaji i drevnoj mitologiji. Pripovijedni „zaron“ obično je označen i izrazima koji upućuju na svijet usmenosti (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:140). Neki od tih izraza su: „Priča se u narodu, vjerovalo se u narodu, stariji ljudi sjetiše se priče“ itd. (Iveljić, 1996:51) Kos-Lajtman tvrdi kako „ovakav pristup u zbirci gotovo vrijedi kao formula, vlastita autoričina shema po kojoj i oko koje gradi svoje fiktivne svjetove referirajući se na narodnu kulturu i tradiciju općenito.“ (Kos-Lajtman, 2010:54)

U priči *Šuš* nakon uvodnog dijela u kojem upoznajemo dječaka Mladena, njegovu baku i djeda, otvara se prostor fantastičnome, a prijelaz predstavlja stoljetna otočka predaja o bićima peteročićima (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:140). Legenda glasi: „Peteročići su – tako se vjerovalo u narodu – živjeli na Dugom otoku prije negoli je na njegovo tlo stupila ljudska noga. Bili su to čovječići nešto veći od pola metra. Na glavi su imali pet roščića, i po tom su ih ljudi prozvali peteročićima.“ (Iveljić, 1996:51-52)

Kos-Lajtman smatra da se u ovoj narodnoj predaji može nazrijeti trag mitoloških bića čovuljaka i patuljaka koje je opisao Sučić u knjizi *Hrvatska narodna mitologija*. Čovuljci i patuljci su mala ili sitna bića, a postoji više vrsta: čovuljci, patuljci, maljuzi, malići i maličići. Mogu biti dobri ili zlobni. Čovuljci su visoki do koljena, pa i do pojasa, a malčići nisu veći od pedlja ili od malog prsta. U umjetnosti ih najčešće prikazuju s nerazmjerno velikom glavom i krivim nogama, velikom bradom, malim očima, velikim ustima i starim i naboranim licem. Stanuju u ljudima nepristupačnim pećinama, spiljama i jamama (Sučić, 1943:24). Peteročići Nade Iveljić imaju dugu kosu, malene i dlakave ruke i noge, nasmijano lice i naravno – pet roščića na glavi, po čemu su i dobili ime. Stanuju u rupama u zemlji i izrazito su vragolasti zbog čega ih se ljudi pomalo boje, iako ih u kriznim situacijama prizivaju u pomoć nadajući se da će peteročići prenijeti poruku vili Milovidi i pribaviti „vodu sa čudotvornog izvora od koje će bolesnik ozdraviti“ (Iveljić, 1996:56). Kos-Lajtman smatra kako je kod Nade Iveljić mitologija i predaja tek temelj, višestruko modificiran, bez ikakva opterećenja da ga se čvrsto uvrsti u priču. Tako su peteročići patuljci ili čovuljci, spoj dobrih i zlih mitoloških patuljaka, iako izrazito vragolasti, više dobri nego zli. Vila Milovida referencija je na vodene vile jer je ljudi mole da podari vodu sa čudotvornog izvora (Kos-Lajtman, 2010:55).

Biće mogut, u istoimenoj priči također je inspirirano narodnom predajom, a Nada Iveljić ih opisuje ovako:

U narodu se smatralo da je mogut ljudski stvor rođen od mrtve majke. Pri dolasku na svijet, velik je i jak kao dijete od sedam ili devet godina. U nekim zemljama postoji vjerovanje da se mogut rodi u košuljici i da već ima zube. Tek ponegdje predajom se prenosi glas da je mogut nakazan, da u čeljustima od svih zubi ima samo dva velika očnjaka. Inače prevladava mišljenje da zaštićuje svoj kraj, osobito da ga ljeti brani od tuče, odbijajući munje na drugu stranu neba. (...) Mogu se pretvoriti u što žele. Ipak najčešće zadržavaju ljudski lik i takvi se pokazuju. U moguta su, vjerovalo se od davnine, natprirodne sile. Oni su čuvari starine i zaštitnici drevnih običaja (Iveljić, 1996:126-127)

Kos-Lajtman ističe prisutnost bića moguta u mnogim narodima, ali pod drugim imenima. Možemo ih prepoznati u skandinavskom Thorru, germanskom Donneru ili litvanskom Perkunasu. U hrvatskoj narodnoj mitologiji i slavenskoj općenito, Perun je gromovnik, zaštitnik ljudi i darivatelj zemlje, a posvećeno mu je stablo hrasta,

osobito starih žir-hrasteva (Vinšćak, 2002:51). U liku moguta mogu se prepoznati mnoga obilježja boga Peruna. Oni se mogu pretvoriti u bilo što vežući se osobito za hrastove, štite svoj kraj, odbijaju munje i brane od tuče čineći zemlju rodnijom te čuvaju ljude i starinu. Također, dovodi ga u vezu i s likom *Mokoš* koji nalazimo u bajci *Sunce djever i Neva Nevičica* naše najpoznatije književne interpretatorice slavenske mitologije i usmene predaje, Ivane Brlić-Mažuranić. Veza je vidljiva u etimologiji imena, u mogućnosti mijenjanja oblička te u povezanosti oba lika s vodom tj. vlagom (Kos-Lajtman, 2010:55). Ivana Brlić-Mažuranić opisuje Mokoš kao neku moćnu silu koja je po vjerovanjima starih Slavena vladala na zemlji, poglavito po močvarama i bila u savezu s gromovnikom Perunom. Na kraju priče o Mogutu pojavljuje se i lik babe Jage koji je također izvorno mitološki lik poznat još pod nazivima Jagababa ili Baba Ruga, a Sučić je povezuje i s Moranom, božicom zime i smrti (Sučić, 1943:38). Baba Jaga priča kako se te zime u susjednom selu rodio još jedan mogut. Kos-Lajtman zbog toga ističe izvrsno poznavanje starohrvatske mitologije Nade Iveljić jer je odlučila vijest o rođenju novog moguta staviti u usta babi Jagi i to upravo zimi (Kos-Lajtman, 2010:55).

Odjeci slavenske mitologije pojavljuju se i u ostalim pričama ove zbrike. Osim već spomenute vile Milovide, vile nalazimo i u pričama *Vila Koprivnica*, *Morska medvjedica* i *Kraljica noći*. Vilu Koprivnicu Nada Iveljić je stvorila po uzoru na mitološke šumske vile. Opisuje je kao pravu malu vješticu, zelenu, lukavu i opak. Izrazito vragolasta, letjela je posvuda gdje se može naći golih dječjih ruku i otkritih koljena (Iveljić, 1996:153). U priči *Morska medvjedica* pojavljuje se vodena vila. Njezina zadaća je da obilazi i čuva sve naše otoke i njihove prirodne ljepote. Nakon što se zaljubila u čovjeka, morski kralj ju je kaznio pretvoreći je u morskou medvjedicu. Kos-Lajtman povezuje ovu priču s poznatom bajkom *Mala sirena*, ali i s bajkom *Ribar Palunko i njegova žena* i likovima Zore-djevojke i Morskog kralja. U priči *Vodenjačić s Krke* autorica priča zgrade o vodenjaku Suhom. Smjestila ga u pitomo selo uz Krku koje je poznato po velikom broju bajki o vodenjacima. Vodenjaci su porijeklom iz slavenske mitologije gdje su predstavljeni kao negativna i zastrašujuća bića koja utapaju ljude (Ledić, 1969:99).

Iveljić vješto oblikuje priče započinjući svaku u zbiljskom svijetu, a nastavlja je u čudesnom, svijetu inspiriranom slavenskom mitologijom. Tim svijetom, ne samo da potiče razvoj mašte kod mladog čitatelja, već i prenosi važnu poruku. Koristeći

prostor tog svijeta i čudesnih likova koji u njemu obitavaju, ona prikazuje ljudske osobine, probleme i potrebe koji su prisutni od drevnog doba kada su naši preci vjerovali u staroslavenska božanstva, pa sve do danas. U pričama redovito plemenita djela, poštenu junaci, lijepa riječ ili gesta pobjeđuju zlo čime čitatelju poručuje da iako se vrijeme i mjesto radnje mijenjaju, moralne vrijednosti ostaju iste.

4.2. Sunčana Škrinjarić – *Pisac i princeza*

Pisac i princeza (1980.) je roman za djecu koji se sastoji od dvadeset poglavlja, a naslov svakog poglavlja ujedno djeluje i kao sažetak istog. Kao i sva djela Sunčane Škrinjarić, i ovaj roman podrazumijeva preplitanje mitskog i realnog, sna i jave, prekidanje i ponovno uspostavljanje veze između racionalnog i irealnog (Idrizović, U: Bošković, 2009:16) te izmiče strogim žanrovskim odrednicama. Pavičić smatra da je autorica ovim romanom pošla stazama *Malog princa* pa je zbog toga svijet Sunčane Škrinjarić po čitalačkoj usmjerenosti namijenjen djeci, ali i omladini i odraslima. Posebno mjesto dodjeljuje likovima umjetnika (pisac, slikar...) i prirodi te odnosu sela i grada gdje očigledno simpatije gaji prema prirodi i selu (Bošković, 2009:15).

Ovaj roman posvećen je pjesniku Josipu Severu i „njegovu životu na zemlji“ (Škrinjarić, 1983:5). On se i pojavljuje u knjizi u liku lutka Severlutka. Glavni likovi su mladi pisac i djevojčica iz doma za nezbrinutu djecu. Baš kao što navodi Olga Kravec, Škrinjarić predstavlja čitatelju suvremene probleme smještajući svoje glavne junake u vrlo neočekivane situacije (Kravec, 2009:131).

„Navratite za godinu dana – reče urednik mjereći pisca ravnodušnim pogledom. Vaš je broj 350. Uzmitel!“ (Škrinjarić, 1983:6). Ovom rečenicom započinje roman *Pisac i princeza*, a također ova rečenica potiče razočaranog pisca da pobjegne iz grada u staru kolibu koju je naslijedio od bake i djeda, a koja se nalazi na rubu šume. Nikoga nije obavijestio o svojoj odluci, ali ipak se potajno nadao da će ga netko pokušati pronaći, posebno djevojka koju je još uvijek volio, iako ga je ona ostavila. Gazdarici je platio stanarinu i slagao da je dobio unosan posao te je zbog toga mora napustiti. Nije osjećao tugu kada je napuštao grad, a na odredište je stigao u suton.

Promjena mjesta radnje iz grada u selo, isto kao i promjena iz dana u noć, navješćuje ulazak u jednu drugu sferu romana. Za pisca ona označava prijelaz iz jednog načina života u drugi. Granica između sela i grada kao da je bajkovito mjesto, mističan prijelaz iz jednog svijeta u drugi (Franković, 2009:50). Upravo nakon ovog događaja postajemo sudionici jednog bajkovitog svijeta, svijeta koji je tajnovito, ali duboko povezan slavenskom mitologijom.

Pisac je ubrzo počeo popravljati kolibu. Životinje i biljke su njegov dolazak gledale s oprezom, čak i nezadovoljstvom. Tri mala ježa prva su otkrila njegov dolazak, a najmlađi jež mu se najviše obradovao te mu je često donosio voće i gljive, no pisac te darove nije pripisivao životinjama, već se sjetio priča o vilama koje mu je pričala baka. Živio je na rubu šume te je zbog toga malo komunicirao s ljudima sve dok nije upoznao staru biljaricu. Kao što joj i samo ime govori, biljarica je iznimno dobro poznavala različite vrste trava. Živjela je sama i biljke su joj bile utjeha i nada. Zbog svoje otuđenosti srodila se sa šumom više nego s ljudima. Također je bila i vidovita te je prorekla piscu sudbinu gledajući mu u dlan. Sunčana Škrinjarić biljaricu opisuje ovako:

Stara je imala kao i sve izuzetne žene sasvim zelene i gotovo prozirne oči, a gledala je ravnodušno kroz pisca i pritom pila vino velikim gutljajima. Sijedu kosu povezala je nehajno maramom, ali odjeća joj nije bila crna i zapuštena kao što to često biva u žena njene dobi, nego žive zelene boje i jednostavna kroja sa sićušnim ovratnikom od žućkaste, rukom rađene starinske čipke. Tek dlanovi su joj bili hrapavi i čvrsti nalik kori starog debla, a u porama je bilo zemlje koja se sigurno nikad nije mogla sasvim isprati. Ali upravo te ruke zračile su dostojanstvom i sigurnošću. (Škrinjarić, 1983:23)

Zbog svih navedenih osobina, Sanja Franković tvrdi kako biljarica podsjeća na vješticu, ali bez njezinih opakih osobina (Franković, 2009:53). Sučić ističe kako su vile često zvali *vidarke* i *biljarice*. Dosljedno pradavnom, animalističkom naziranju, život vila je vezan za određeno drvo, biljku, izvor, planinu. S njima kao da su sraštene, vene li drvo, vene i vila, nestaje li njih, nestaje i vila. (Sučić, 1943: 71). Povezanost biljarice s vilama nazire se i u piščevoj viziji o njoj u kojoj on zamišlja staru biljaricu u liku mlade žene koja jaše na koju i izgledom podsjeća na vilu.

Biljarica potvrđuje svoju misterioznu pojavu raznim pričama koje uz čaj pripovijeda piscu, vraćajući čitatelja u drugačije, drevno doba. Tako govori o grofici koja se nesretno zaljubila u jednog seoskog momka i nakon što je on oženio neku djevojku iz sela, zatvorila se u dvorac gdje se družila jedino s velikim crnim psom. Stare žene su govorile kako je nakon nekog vremena rodila dječake s pasjim glavama. Biljarica na to dodaje: „Kad to narod priča, onda je istina! A ti, vjeruj ili ne vjeruj, kako ti drago!“ (Škrinjarić, 1983:23). Također, priča i o vukodlacima i ubijanju istih glogovim kolcem, o nestanku pravih vještica i duhova i o svijetu koji je preplavljen vragovima (Škrinjarić, 1983:23).

Biljarica je uvjerenjena u svoje priče i ponekad je gruba ako joj se netko suprotstavi, kao da je i sama živjela i pati za tim vremenima. Tako dolazimo i do lika koji se ističe svojom povezanošću sa slavenskom mitologijom, a to je vodenjak. Biljaričin muž je iznenada nestao i ona je uvjerenjena da je postao vodenjak, čezne za njim i biljke su jedine koje je sprječavaju da mu se ne pridruži u muljevitom glibu.

(...) – Možda je prikaza, a možda i vodenjak. Ima takvih podvodnih ljudi. Noću tumaraju naokolo i traže bunar u kojem bi mogli prespavati. Takav je bio i moj muž. Otišao je jedne noći za uštapa i više se nikada nije vratio. (...) Tijelo pravog vodenjaka ne možeš naći. On sada živi negdje u glibu ili na dnu korita rijeke među vodenim biljem i životinjama. Osjećam da me zove... Možda ću jednog dana otići k njemu zauvijek. Ako mi ne nađu tijelo, znači da me prihvatio. (Škrinjarić, 1983:62)

Franjo Ledić ističe kako su stari Slaveni usporedno s štovanjem dobrog boga rijeka i voda, Vodana, štovali i razne vodene demone i zloćudne riječne duhove. Vodenjak je jedan od najpoznatijih vodenih demona. Za vodenjake kažu da su bili opasni, ali i pravedni (Ledić, 1969:99). Ovaj demon je sličan, ali ne istovjetan demonu Vodanoju, a u opisu njihova izgleda često nalazimo sličnosti. Sunčana Škrinjarić opisuje vodenjaka kao vlažnu spodobu gipkih udova, iako nezgrapna, zemljanog obličja, s kratkim, panjevitim nogama koje završavaju velikim pačjim stopalima (Škrinjarić, 1983:74). U ovom romanu vodenjak ima posebnu i vrlo važnu ulogu u svijetu životinja. On dolazi iz svojeg podvodnog carstva samo jednom godišnje i na taj dan životinje priređuju svečanost u njegovu čast. To je jedini dan kada je zabranjeno neprijateljstvo među životinjama. Autorica kroz ovaj lik prikazuje zabrinjavajuću sliku prirode i pridajući vodenjaku ulogu „kralja životinja“ prikazuje težak život u zagađenom okolišu (Škrinjarić, 1983:74).

Franković uočava kako Škrinjarić u pripovijedanje uklapa i apokaliptičnu predaju o vodenjacima koji će sudjelovati u uništenju zagađene Zemlje i stvaranju novog svijeta – lelujavog, prozirnog i mekog. Ističe vjerovanje kako vodenjaci obitavaju na Zemlji još iz pradavne davnine te da su stalno prisutni, samo što su se pritajili. (Franković, 2009:65). Prikazuje vlastito nezadovoljstvo čovjekovim odnosom prema prirodi i daje u ruke uništenje i stvaranje „nove Zemlje“ upravo drevnom biću, demonu kojeg su poznavali i naši preci, kao da se nada da će svijet kojeg oni nanovo stvore više sličiti svijetu naših predaka nego ovome kojeg smo danas stvorili.

4.3. Milka Tica – *Sunčeva djeca*

Zbirka *Sunčeva djeca* (1994.) sastavljena je od niza priča-legendi koje govore o našim precima, starim Hrvatima, što potvrđuje i podnaslov djela koji glasi *Legende o Hrvatima*. Knjiga je vrlo jednostavna izraza i linearne fabule. Radnja se kronološki razvija i prati razne situacije sedam plemena, počevši od svetkovanja i slavljenja boga Svevida koje nas odmah u početku vraća u drevne dane povezanosti naših predaka sa slavenskim bogoštovljem. Tim slavljem izazvali su srdžbu Svevidova starijeg brata Peruna te je on odlučio kazniti plemena. U tome mu se sa zadovoljstvom pridružila Morana koja ih je oduvijek mrzila. Oni su stvorili opasnu zimu ne bi li se tako osvetili plemenima. Priča se dalje razvija opisom Bugina sna o novoj postojbini.

- Ne bojte se. Samo sam sanjala. Usnila. Čudni snovi. Javi mi se duh pradjedova, reći ću Duh Naš. Kao jeka od planina govorio je: ' – Ja, duh vaših pradjedova, opominjem vas. Rasrdili ste Peruna i Moranu, stoga sidite s ovih planinskih vrhova. Pođite tamo gdje rijeke silaze. Slijedite ih. Dovesť ću vas do dalekog kraljevstva i poglavara mnogobrojnih plemena, rečenog kralj. Tu ćete zastati i potkrijepiti se za novi put. Kad dođe vrijeme, pozvat ću vas. U vašu zemlju. Zemlju sunca koju ću ti, Bugo, pokazati. Ako ne pođete, skončat ćete svi. Ne sposustajte. Bit ću s vama.' – I pokaza mi Duh Naš novu domaju. Puna je sunca, planina i ravnica, a stere se do ruba velike vode. (Tica, 1994:22)

Sedam plemena je krenulo prema novoj postojbini i zaustavilo se na području Bijeke Hrvatske. Srodili su se sa tom postojbinom i njezinim ljudima. Nakon boja s

Francima kralj Samo je imenovao Kluka, Lobela, Kosenca, Muhla i Hrvata banovima, a Tugu i Bugu banicama. Ipak, Bugu ta titula nije mnogo veselila, ona je bila uvjeren da moraju krenuti dalje, u obećanu zemlju. U to doba, bizantski car Heraklije bio je pritisnut sa svih strana neprijateljstvom Avara koji su palili, rušili i uništavali sve na što su naišli. Očajno mu je trebala pomoć te je stoga poslao svoje izaslanike u Bijelu Hrvatsku kako bi zamolili kralja Sama za pomoć u borbi. Heraklije je obećao darovati pokrajinu Dalmaciju narodu koji će mu se pridružiti u borbi. Kralj Samo nije mogao poći jer je izgubio mnogo ljudi u borbi s Francima, ali su Hrvati prihvatili bizantski poziv koji ih je i vodio u njihovu Sunčanu zemlju. Buga je usnula još jedan san u kojoj joj je Duh nagovijestio kako nova zemlja traži tri žrtve otkupljenice. Tako je prva žrtva bio Lobel koji je pao za boga Volosa, drugi je pao Kluk za boga Svevida, a treća sama Buga koju je ugrabio Vodan. Nakon te nesreće, puku se javio sam Svevid i navijestio im kako su ovim žrtvama otkupljeni, prokletstvo progona skinuto je. Nekoliko dana kasnije uspjeli su doći u sunčanu zemlju na rubovima velike vode (Tica, 1994:102).

Kos-Lajtman i Hranjec smatraju da se elementi historiografsko-mitološkog interteksta jasno očituju u ovom djelu iako autorica ne navodi konkretan izvor. Neki od historiografskih motiva su Avari, kraljevi i ratnici, geografski pojmovi, a mitologijski motivi su vidljivi i navedeni kroz cijelo djelo, a to su Svevid, Perun, Morana, Baba Roga, Volos, Vodan, Lada, Slava, Arina, Radogost, Vesna, Sunce, Leđan, vile, vilenjaci, patuljak Maljuzić, Svarožići... Ova dva temeljna motiva „isprepletena su u nerazdruživ motivsko-tematski fabularni splet“ (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:142).

U knjizi *Sunčeva djeca* sadržana je gotovo cjelokupna hrvatska narodna mitologija. Istovremeno prezentira mit o nacionalnom podrijetlu i niz likova slavenske mitologije čime knjiga dobiva funkciju održavanja svijesti o podrijetlu nacije te edukativno-folklorističku dimenziju. Zbog isticanja nacionalnoj podrijetla i trenutka u kojem je ova knjiga objavljena, prema Kos-Lajtman i Hranjecu, ujedno je posvećena i svim prognanicima (Kos-Lajtman i Hranjec 2011:142), a tome svjedoči i autoričina posveta na kraju knjige: „(...) Odjednom u mojoj obitelji sami beskućnici. Kao u onim legendama davnina što ih je kazivala moja majka Iva. (...) Prognani, vama s ljubavlju posvećujem ovaj roman.“ (Tica, 1994:133).

4.4. Snježana Grković-Janović – *Striborovim stazama*

Roman *Striborovim stazama* (1997.) napisan je po uzoru i u čast naše najveće interpretatorice slavenske mitologije, Ivane Brlić-Mažuranić i njenog djela *Priče iz davnine*. Pojavio se osamdesetak godina nakon objave teksta predložka. Najbitnije obilježje romana *Striborovim stazama* je upravo međusobno ispreplitanje likova i radnje s onima iz djela *Priče iz davnine* te ga je nemoguće tumačiti bez osvrta na spomenuto djelo Ivane Brlić-Mažuranić (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:142).

Ovaj roman je opširan, fantastičan i intertekstualan. Fabula je razgranata i kružno ustrojena, a radnja teče od uzroka prema posljedici. Ana Pintarić ističe kako su u ovom romanu odijeljeni stvarni i nestvarni svijet, vanjsko i unutrašnje vrijeme. Vrijeme teče drugačije u svakom svijetu, pa tako iako je djevojčica Jelica u nestvarnom svijetu provela dvije zime, dva proljeća, dva ljeta i dvije jeseni, u stvarnom je izbivala tj. spavala samo tri dana (Pintarić, 2003:18). Samo su prvo i posljednje poglavlje (nazvani *Odlazak* i *Povratak*) smješteni u stvarni svijet. Već u prvom odlomku spominje se „debela knjiga na čijim je koricama pisalo *Priče iz davnine*.“ (Grković-Janović, 1997:8). Kada Jelici umire majka, njezina starija sestra je pokušava utješiti čitajući joj priču o Kosjenki. Nakon nekoliko rečenica Jelica utone u san i napušta stvarnost i odlazi u pustolovinu. Preostala poglavlja smještena su u *Drugi svijet*, odnosno svijet *Priča iz davnine*. Kos-Lajtman i Hranjec smatraju da je svako poglavlje jedna postaja na putu do ozdravljenja djevojčice Jelice uslijed traumatičnog događaja gubitka majke (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:142). Za nju je to izrazito stresna situacija koju ne može objasniti ni prihvatiti i zbog toga bježi u nestvarni svijet u kojem se osjeća sigurnom (Pintarić, 2003:19). U tom svijetu djevojčicu dočekuje vila Kosjenka koja joj pomaže u otkrivanju njezinog „drugog imena“. Tako je Jelica u Drugom svijetu zvana Vrijeska, po biljci vrijes koju je brala s pokojnom majkom (Grković-Janović, 1997:14). Glavno polazište romana očituje se već prema imenovanju pojedinih poglavlja (ukupno sedam) koja nose imena junaka iz *Priča iz davnine*: *Kosjenka*, *Neva Nevičica*, *Toporko*, *Ribar Palunko*, *Jagor*, *Malik Tintilinić* i *Stribor*. Pintarić smatra da ovih sedam poglavlja predstavlja sedam krugova kojima Vrijeska putuje, raspoređenih od istoka prema zapadu, kako je predloženo na zemljovidu. Broj sedam može se sagledavati u okviru biblijskog tumačenja i shvaćanja. U biblijskom smislu, broj sedam predstavlja tjeskobu prelaska

iz poznatog u nepoznato, baš kao što je Jelica osjećala tjeskobu prilikom prelaska u *Drugi svijet*. Također, broj sedam može označavati i dovršenost svijeta i puninu vremena (Pintarić, 2003:21), što možemo povezati s ciljem Jeličinog putovanja, a to je još jedan, posljednji susret s majkom. Osim poznatih likova koje je već opisala Ivana Brlić-Mažuranić, autorica uvodi i čitav niz novih likova koji su u uskoj vezi sa spomenutima. Proteklo vrijeme od izdavanja *Priča iz davnine* pa do romana *Striborovim stazama* očituje se i na licima poznatih junaka (Pintarić, 2003:18). Tako je primjerice Neva Nevičica majka dvojice sinova, Javora i Jasena, Toporko je u odmakloj dobi, župančići su postali županima, Jagor je od dječaka postao momak, a Malik je već u odmaklim godinama. Svi oni pomažu Vrijeski u putovanju kroz *Drugi svijet*, bore se protiv zlih likova poput Bjesomara i njegovih bjesova kako bi osigurali Vrijeski prohodan put do njezinog cilja, do Striborovog kraljevstva i njezine majke. Time se otvara prostor i Trećeg svijeta, svijeta vječnosti kojem pripadaju Potjeh, Svarožić, Potjehova i Vrijeskina majka. Taj svijet je najtajanstveniji i iz njega se još nitko nije vratio. Ipak, na kraju romana, Vrijeska uspijeva snagom svoje volje utjecati na sjećanje tako da se ono ostvari i ona doživljava posljednji susret, ali i još jedan rastanak od majke. Nakon toga Jelica se budi u stvarnom svijetu, a sve što joj je ostalo od Drugog svijeta jest ružičasti biser kojeg je dobila od majke.

Kos-Lajtman i Hranjec navode kako se u ovom romanu radi o dvostruko presematizaciji elemenata slavenske mitologije jer kao što *Priče iz davnine* nije moguće čitati bez podloge slavenske mitologije, tako *Striborovim stazama* nije moguće čitati izvan podloge *Priča iz davnine*, a sukladno tome i izvan podloge slavenske mitologije (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:143). Također ističu važnost rečenice „u Snu koji je bio Istina“ jer djeluje kao objašnjenje cijelog romana. U cijelom tekstu San djeluje kao Istina, *Drugi*, nestvarni svijet kao svijet zbilje, Vrijeska kao Jelica, a *Striborovim stazama* roman koji služeći se potencijalom *Priča iz davnine* prikazuje priču o dječjoj sadašnjici, ali i priču o *Pričama iz davnine*. (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:144)

4.5. Lidija Bajuk-Pecotić – *Kneja*

Kneja (1999.) je duža pripovijest koja obiluje motivima slavenske mitologije i običajima hrvatskog kršćanskog puka. Sam naslov ovog djela sugerira autoričino uporište za stvaranje priče. Naime, *kneja* je staroslavenski arhaizam koji označava staru gustu bjelogoričnu šumu na podvodnom tlu (Marjanić, 2006:169).

Tematski djelo prati život djevojke Jane koja živi u selu u blizini rijeke Drave. Seljani je ne gledaju blagonaklono jer je smatraju čudnom, pa čak i opasnom, otkada se čudom spasila od utapanja u Dravi. Janu je zapravo spasila vila Zlatokrila koja joj je kasnije postala posestrima i pomagala joj u svakoj situaciji, a pogotovo oko zabranjene ljubavi između nje i Vančeka, sina zlog starog vodenjaka (Bajuk Pecotić, 1999:7). Vanček ne pripada ljudskom svijetu te je primoran balansirati između ljudskog i demonskog svijeta (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:144). On je napustio svog oca jer se ne slaže s njegovim načinom života. Naime, njegov otac ga prisiljava da utopi Janu jer smatra da samo tako vodenjak može imati ženu, na što Vanček ne pristaje te umjesto toga napušta svoje vodeno carstvo i postaje sluga Janinim susjedima. Nakon niza dramatičnih događaja ipak nastupa sretan kraj – Vanček i Jana se vjenčaju i zajedno odlaze u „mirisnu kneju“ (Bajuk Pecotić, 2002:85)

Kos-Lajtman i Hranjec ističu kako su u *Kneji* prisutna tri interteksta – mitološki, kršćanski i folkloristički, a njima je ostvaren jedinstven bajkovito-poetski tekst. Kršćanski intertekst prvenstveno je prisutan kroz tematiziranje kršćanskih blagdana i običaja koji se uz njih vezuju, a folkloristički tematiziranjem arhaičnog ruralnog života u Međimurju, prikazom seoskih poslova određenih godišnjim dobima, kao i običaja vezanih uz prijelomne događaje u obitelji. Mitološki intertekst jasno je vidljiv već iz samih nositelja priče – vodenjake i vile. Vile i vodenjaci mladome su čitatelju dobro poznati likovi. Odabirom upravo njih kao glavnih likova u *Kneji*, autorica čitatelje uvodi u složenije mitološke sfere i upoznaje ih s vjerovanjima naših predaka. Tako osim njih nalazimo i niz drugih likova slavenske mitologije kao što su bjesovi, vještice, zmajevi, božica Lada itd. Smještajem ovih likova u kontekst narodnih vjerovanja i običaja, predstavljen svijet dobiva s jedne strane element folklorističke autentičnosti, a s druge ulazi u sferu fantastične književnosti (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:145).

Djelo je razdijeljeno na dvanaest bajkovitih priča koje su tematski zaokružene, a prva od njih je *Proljeće* što nije slučajnost jer je starim Slavenima godina počinjala pred proljeće, točnije na Veliki dan, današnji Uskrs. Marjanić tako ističe da je *Kneju* moguće čitati kao literalizaciju Belajeve etnološko-filološke knjige *Hod kroz godinu: mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*. Kozmčki sukob se odvija između Vančeka i njegovog adoptivnog oca vodenjaka koji je Vančeka pronašao „kak malo dete v korpici“ što također otvara mogućnost da je Vanček Janin izgubljeni brat blizanac (Marjanić, 2006:169). Iako sin vodenjaka, Vanček je u *Kneji* zeleni Juraj, praslavensko božanstvo vegetacije koje „hoda kroz godinu“. Vrhunac njegovog mitskog hoda označava incestuozno blizanačko ivanjsko vjenčanje koje donosi plodnost zemlji. Mitski par se susreće na Jurjevo, baš kao što je i Jana u četvrtom poglavlju ugledala zelenog Jurja tj. Vančeka kako se ljulja na grani. Nadalje, dolaskom jeseni Vanček nestaje, kao što i hod božanstva vegetacije prestaje u hladnijim danima. Vanček se vraća tek na *fašnjek* (poklade) što opet odgovara hodu zelenog Jurja. Vjenčanje se ostvaruje u završnom, dvanaestom dijelu priče pod nazivom *Kneja*, a održava se na Ivanje (Marjanić, 2006:169). Jedino odstupanje od Belajeve rekonstrukcije mitske podloge vidljivo je u tome što incestuozno vjenčanje ne završava sudbonosno za Vančeka, kao što je to bio slučaj za zelenog Jurja.⁶

Marjanić tako *Kneju* određuje kao primjer književnih svjetova s etnološkom, folklorističkom nišom. Temeljno određenje kojim objašnjava *etno-eko književnost* jest induciranost etnološko-folklorističkim znanstvenim diskursom (Marjanić, 2006:167). *Kneja* to potvrđuje tumačem mitoloških pojmova, a prvo izdanje je sadržavalo i „Rječnik (štokavizmi/kajkavizmi)“. U svakom od dvanaest dijelova pojavljuju se i međimurske usmene pjesme mitološke tematike koje je autorica interpretirala u tekstu „Međimurska narodna popijevka“. Uz knjigu je objavljen i istoimeni CD (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:145).

---

⁶ „Juraj i Mara, blizanci, rođeni u Veljoj noći, rastavljeni pa se upoznaju na Jurjevo, spajaju o Ivanju, natjeravaju po žitnom polju o žetvi. Njihov život odgovara godini dana. To znači da u godišnjim običajima možemo očekivati tragove obreda u kojima se aludira na njihovu smrt.“ (Belaj,2007:363)

4.6. Jasna Horvat - *Krijesnici*

Krijesnici (2009.) su dječji roman koji obiluje likovima i motivima slavenske mitologije. Autorica navodi kako je sva mitološka građa ovog romana preuzeta iz djela *Knez Zoran* Dragutina Nemeta objavljenog 1925. godine (Horvat, 2009:7). Roman se sastoji od tri dijela, triju temeljnih avantura glavnih junaka i njihova odlaska u mitološki svijet, što naglašava poziciju mitskog broja tri. Svaki od dijelova sastoji se od devet poglavlja što slijedi Nemeta i njegov način oblikovanja spomenutog djela (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:147).

U priču nas uvodi dvoje djece, kojima je autorica nadjenula staroslavenska mitološka imena; Slaven i Iris. U početku je njihov odnos gotovo stereotipan muško-ženski odnos, ali se gradi i nadilazi tu granicu, Slaven i Iris postaju najbolji prijatelji i uz neke razmirice ipak nauče poštovati jedan drugog (Peti-Stantić, 216:2009). Priču započinje dječak Slaven u suvremenom Osijeku koji je i rodni grad autorice. Nakon sata gitare Slaven razmišlja o jedinici iz biologije i kako da tu vijest priopći majci. Zaokupljen mislima, šutne kamen koji se raskoli na dvije identične kamenice. Slavenu se učine prelijepima te ih podigne i udari jednom o drugu maštajući o svijetu gdje ne postoje školske brige (Horvat, 2009:14). Želja mu se ostvarila te upoznajemo drugi svijet, fantastični mitološki svijet starih Slavena. Čarobne kamenice su narativno-motivski element u priči koji osigurava prijelaz iz zbiljskog u mitološki svijet. Priča pomoću njih zadire u dva različita vremenoprostora i svjetonazorna konteksta koje autorica razvija paralelno (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:147). Zbiljski Osijek obiluje svakodnevnim dječjim temama kao što su škola, zadaće i prijatelji. Prepoznatljivi su i neki događaji iz šireg društvenog konteksta 21. stoljeća kao što je napad na američke nebodere 11. rujna 2001. Zbog navedenih obilježja *Krijesnici* se dobro uklapaju u okvire suvremenog hrvatskog dječjeg romana okrenutog zbiljskim referentima (Kos-Lajtman, Plantak, 2012:81). Fantastičan svijet bez precizno određenog vremena i mjesta radnje, lokaliziran na mističnoj Sova planini, petnaestak stoljeća unazad (Horvat, 2009:14) poprište je raznih zbivanja i likova povezanih s drevnom mitologijom Hrvata (Horvat, 2009:14). Slaven i Iris su jedini likovi zbiljskog svijeta koji mogu prelaziti granicu stvarnog i fantastičnog. Ta granica je jasno određena 'rezovima' koje određuju kamenice. Naime, sve što je potrebno za Slavena i Iris da bi se našli u mitološkom svijetu je udarac kamenicama jednom o

drugu. Čarolija kamenica funkcionira samo u rukama onih koji vjeruju u mitološki svijet pa je tako Slavenova majka bez posljedica kucnula njima. Na taj način autorica u nekoj mjeri relativizira čaroliju istih (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:147).

Mama je ruke podigla visoko iznad glave i udarila jednim kamenom o drugi. Slaven je zatvorio oči. Očekivao je najgore. Međutim, soba je bila posve jednaka kao i prije, a mama se i dalje veselo smijala. (...) Slaven je bez riječi spremao svoje čarobne kamenice. Uvjerio se kako čaroliju kamenica može doživjeti samo onaj koji vjeruje. (Horvat, 2009:78)

Osim Slavena i Iris, jedini koji mogu putovati između dva spomenuta svijeta su Krijesnici, dobri kućni duhovi, po kojima je djelo i dobilo ime. Oni se uvijek nalaze uz Slavena i, iako izrazito vragolasti, zvonkim glasom upozoravaju na opasnosti te mu redovito daju savjete. Od velikog su značaja u mitološkom svijetu kroz koji vode protagoniste. Osim krijesnika, djelo obiluje motivima koji su prepoznatljivi mitologemi slavenske mitologije kao što su bjesovi, suđenice, Crnbog, Svarog, Morana, vile, Vodan, Perun, Živa, Vida, Svevid itd. Svi mitologemi tumače se u „Tumaču“ na kraju romana.⁷ Osim mitologema, autorica navodi neke motive preuzete iz predaja o Hrvatima i Avarima. Tako je Iris spazila dva Avara zvana Bajan i Dibar koji su bili izvidnica avarskom plemenu koje je namjeravalo osvojiti Sova planinu. Slaven se dosjetio i, barem na kratko vrijeme, onesposobio Avare rojem komarica koje je nosio sa sobom u terariju (Horvat, 2009:161). Pojavljuju se još i Srdan, Prvan, kneginja Sunčanica, vojvoda Zlomisir itd. Mitološki svijet kao takav suprotstavljen je suvremenom svijetu zbilje ne samo vremenom i mjestom radnje, već i specifičnom strukturom u kojoj su sukobi između dobra i zla mnogo izraženiji nego što je to u zbiljskom svijetu. Slaven i Iris imaju zadaću pomoći silama dobra da nadmudre i savladaju sile zla čime autorica daje svrhovitost njihovim prelascima u drugi svijet i uvodi motiviranost za narativno uvođenje fantastičnog svijeta u roman (Kos-Lajtman i Plantak, 2012:83). U spomenutom „Tumaču“ se također nalaze objašnjenja za moderna tehnološka postignuća poput mp3 playera, pa i za sam Osijek i dijelove grada, npr. Tvrđa (Horvat, 2009:204). Uz „Tumač“ knjiga sadrži i „Mali rječnik manje poznatih riječi“ u kojima autorica opisuje čitav niz

---

⁷ Autorica krijesnike opisuje ovako: „Dobri duhovi koji žive u poljima i ima ih uz svako selo. Bore se protiv zlođuha. Krijesnici zlođuhe sačekuju na raskrižjima. Zadržavaju ih sve do prvih pijetlova, a zatim se hvataju u koštac sa zlodusima. U pravilu su jači od zlođuha i redovito ih svladaju.“ (Horvat, 2009:200)

izraza, od *pomalo zastarjelih* kao što je *guja* do riječi iz žargona svojstvenog gradu Osijeku, npr. *lega* što je „osječki izraz za prijatelja, kolegu“ (Horvat, 2009:204) Kos-Lajtman i Plantak smatraju kako je ovakvo ubacivanje modernih i tehnoloških postignuća u tekst postupak još jačeg naglašavanja drevnosti slavenske mitologije (Kos-Lajtman, Plantak, 2012:81).

Horvat se približava mladom čitatelju na mnogim razinama. Glavni likovi su u ranim tinejdžerskim godinama, a upravo je toj dobnoj skupini namijenjen ovaj roman. Protagonisti se bore s raznim problemima koji su svakako poznati i čitateljima, u prvom redu testovi i ispitivanja u školi, no također i odnos s roditeljima i prijateljima, čime autorica prikazuje razumijevanje za njihovu situaciju. Čitatelji se zbog toga mogu poistovijetiti sa Slavenom i Iris i gotovo rame uz rame krenuti na pustolovine u kojima upoznaju vjeru naših predaka. U toj dobi oni su upoznati sa grčkom i rimskom mitologijom te je mogu povezati s mitologijom koju susreću u romanu, mitologijom naših predaka. Upravo zato, *Krijesnici* su ujedno i edukativan roman jer je njime mladim čitateljima omogućen uvid u cijeli niz božanstava i drugih nadnaravnih bića slavenske mitologije koju rijetko susreću u udžbenicima.

Kos-Lajtman i Plantak također ističu karakterizaciju glavnog protagonista kao autopoetički koncept kojim se argumentira motiviranost razvoja fabule. Slaven je hrabar, snažan i ustrajan u dosezanju ciljeva te autorica time i samog čitatelja poziva na njegovanje istih vrijednosti. Stoga je posebno važna Slavenova rečenica o tome da je snaga misli najvažnije sredstvo za pobjedu u borbi jer odražava karakter protagonista i edukativno-etičku dimenziju usmjerenu prema dječjem čitatelju (Kos-Lajtman i Plantak, 2011:82).

4.7. Zdenko Bašić – Sjeverozapadni vjetar

Sjeverozapadni vjetar (2011) djelo je talentiranog hrvatskog likovnog umjetnika Zdenka Bašića prožeto pričama iz usmene predaje. Prema riječima samog autora, ilustracije u ovoj knjizi rezultat su istraživanja, pronalaženja i stvaranja raznih predmeta, tekstova, kostima, lutaka, fotografija i crteža. Potaknute su mjestima u kojima je odrastao i pričama koje mu je pričala baka (Bašić, 2011:2). Priče su stoga lokalizirane od sjeverozapadnog dijela Medvednice pa sve do Samoborskog gorja što

potvrđuje i podnaslov knjige koji glasi „O vilenjacima i elementarnim bićima sjeverozapadnog dijela Medvednice pa do Samoborskog gorja.“ Lidija Bajuk Pecotić izraz Zdenka Bašića poistovjećuje s ritmom i poetikom bajalica, čini čaranja i proročanstava, priča izgovorenih kraj ognjišta. Smatra kako on otvara prostor za dvoznačnost, nedovršenost i iznenađenje (Bašić, 2011:6). Koraljka Jurčec Kos ističe kako je u obrazloženju za Bašićevu nagradu „Prvome hrvatskome bijenalu ilustracije“ koju je primio 2006. godine između ostalog stajalo:

Druga nagrada ravnopravno je dodijeljena autorima koji se koriste potpuno različitim tehnologijama i stvaralačkim strategijama. Zdenko Bašić koristi tehniku kompjutorske grafike kojom na začudan način oblikuje snoviti nadrealni svijet bogat realističkim detaljima. Svojim stvaralačkim postupcima Bašić se približio suvremenom senzibilitetu mladih kojima je elektronska tehnologija bliska od najmlađe dobi, a istodobno je ostavio široko otvoren put u svijet mašte...“ (Bašić, 2011:7).

Slika 2. Autorska ilustracija Zdenka Bašića u knjizi *Sjeverozapadni vjetar*, bića zvana *Mraki*⁸

U ovoj knjizi sadržan je čitav niz čudesnih bića koja svoje korijene imaju u hrvatskoj (slavenskoj) narodnoj mitologiji – vile, vilovnaci, vodeni čovjek, vještice, vrazi, mraki, Mračnak, Mura itd.

---

⁸ Bašić, Z. (2011). *Sjeverozapadni vjetar*. Zagreb: Planetopija

Autor ističe kako su u starim danima ovoga svijeta ljudi poznavali vile i poštovali su njihov svijet. Ukoliko su ljudi bili dobri prema njima, vile su ih darivale raznim darovima i brinule se o njima, ali ukoliko je netko bio nemilosrdan prema vilama, vraćale su istom mjerom (Bašić, 2011:15). Spomenute su vile Suđenice, one se pojavljuju kad je novorođenče prvu noć u domu, uvijek su tri, stoje kraj djetetove postelje i raspleću niti sudbine. Svaka govori priču djetetova života, od trena rođenja do trena smrti. Na kraju se slože oko završetka i sata posljednjeg daha (Bašić, 2011:27). Suđenice su opisane gotovo identično kao i u knjizi *Hrvatska narodna mitologija* Nikole Sučića gdje stoji kako one izlaze noću u susret svakom novorođenom djetetu. To su tri sestre koje određuju tijek života i trenutak smrti djeteta (Sučić, 1943:14). Osim ženskih vila, Bašić spominje i muško biće vilinskog roda zvano Vilovnak. Obično su to djeca rođena od ljudskog roda u blizini neke pećine ili vilinske šume. Ta djeca su odmalena pokazivala iznimnu privrženost prirodi, posebice šumi. Takva djeca imala su izniman vid, sluh koji je čuo i najtiše zvukove, njuh koji je osjetio i najmanje promjene, a njihove su ruke liječile. Zbog toga su ih ljudi poštovali, ali su ih se i bojali. Noću bi ih posjećivale vile zbog čega su i dobili naziv vilovnak. Vilovnak je bio knez vilama (Bašić, 2011:18). Ovo biće podsjeća na lik Tomice u bajci *U vilinskim dvorima* Ivane Brlić-Mažuranić.

Važan dio vilinskog svijeta je cvijeće. Bašić iznosi opise, uloge i iznimnosti svakog pojedinog cvijeta. Tako visibabe najavljuju kraj zime i buđenje vilinskog svijeta, a zumbul najavljuje dolazak vilinskog naroda (Bašić, 2011:45-56). Posebno važna uloga cvijeća je pokop pod lukovicom. Vilinsko biće može umrijeti od tuge ili mržnje. Njihova mala mrtva tjelesa pokapaju se pod lukovicama zvončića da bi u proljeće ponovno niknula pod suncem. Zvončić je zbog toga sveti cvijet vilinskog svijeta (Bašić, 2011:50). Također, u svakom cvijetu žive mala vilinska bića što odgovara drevnom slavenskom vjerovanju o postojanju duša u biljkama i štovanju istih.

Osim vilinskog svijeta, autor opisuje i bića sumraka i noći. Mraki su bića koja bi se u sumrak dovlačila s polja i šuma do kuća, a ne zna im se pravi oblik jer se skrivaju u mraku. Ponekad bi ljudi vidjeli samo njihove užarene oči kako vire kroz prozorska stakla. Posebno su bili opasni za trudnice i djecu, a odraslih su se muškaraca klonili i od njih bježali (Bašić, 2011:28). Sučić slično opisuje zle patuljke: „(...) izvanredno gramze za djevojčicama i malom djecom; naročito noću otimaju iz kolijevke male

dječake i lijepe djevojčice.“ (Sučić, 1943:26). Mračnak je biće koje hoda po napuštenim stazama, ruševnim kućama i starim prolazima po ponoći. Također ga se ne može vidjeti, ali ga se može čuti, napipati i uhvatiti. Zbog toga uvijek dolazi kad čovjek spava, sjeda na san, guši i krade dah (Bašić, 2011:32). Mura je biće nalik ženi, ona stoji u mračnim sjenama kraj raskrižja i čeka da se uhvati za svoju žrtvu. Njezin pogled omamljuje i zove u san. Hrani se tako što ulazi u čovjekov san i crpi ga. Ljudi se bude umorni i blijedi, a s vremenom poboljšavaju (Bašić, 2011:30). U ovom liku moguće je prepoznati slavensku božicu zime i smrti, Moranu, odnosno Moru. Vezu je moguće uvidjeti i u samo etimologiji imena. Sučić navodi kako su ljudi vjerovali da mora vreba i mori ljude i stoku, u gluho doba noći uvlači se pod domaći krov i izjeda duhovno slabu djecu i mladiće (Sučić, 1943:37).

U riječnim rukavcima, kraj jezera ili u dubljim gradskim potocima obitavalo je samotno biće zvano voden čovjek. Imao je dugu kosu, dugačku bradu i bio je sav pokriven krznom. Ljudi su vjerovali da u svojoj jazbini pod vodom skriva blago, ali se nitko nije usudio to blago tražiti jer je voden čovjek bio iznimno jak i mogao je udariti i odvući čovjeka pod vodu (Bašić, 2011:66). Uz ovo biće se veže i *vodeni sud*. Samotna bića u noći bi izranjala iz vode i glasom smrti dozivala čovjeka tri puta. Nakon trećeg puta čovjek kojem je usud bio namijenjen trčao bi kroz šume i polja, uskočio u vodu i utopio se. U ovom liku je jasno vidljivo staroslavensko mitološko biće zvano vodenjak, demon koji odvlači ljude u svoje vodeno carstvo (Ledić, 1969:99).

Na kraju knjige autor nam donosi vlastiti doživljaj današnjice. Ističe kako je došao novi naraštaj ljudi koji ne čuje mir i tišinu i ne vidi ljepotu šume. Zbog njih je vilinski narod napustio naše krajeve što je rezultiralo nizom loših godina. Ipak, poziva čitatelje da osluškuju svijet oko sebe i nanovo otkriju ljepote i tajne vilinskog svijeta.

5. ZAKLJUČAK: MJESTO I FUNKCIJA SLAVENSKE MITOLOGIJE U SUVREMENOJ DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI

Nakon analize odabranih djela može se zamijetiti da slavenska mitologija još uvijek igra veliku ulogu u dječjoj književnosti. Ivana Brlić-Mažuranić je *Pričama iz davnine* otvorila vrata slavenskoj mitologiji u dječjoj književnosti koja je i danas prisutna u mnogim djelima.

Uzimajući u obzir godinu izdanja svakog pojedinog djela, možemo uočiti kako je u većini navedenih djela mitologija mjesto igrivosti, a ne vjernog prepričavanja. Tako kod Nade Iveljić i Sunčane Škrinjarić susrećemo likove koji jesu povezani sa slavenskom mitologijom (Šuš, vile, vodenjak), ali ta veza nije posebno naglašena. Tako Nada Iveljić u *Šestinskom kišobranu* (1972.) daje naznake da su priče potekle iz usmene predaje započevši priče rečenicama koje glase „pričalo se u narodu“ ali ne smješta radnju u neki mitološki prostor, niti opisuje likove sljedeći strogo slavensku mitološku baštinu. Sunčana Škrinjarić u romanu *Pisac i princeza* (1980.) slavenskom mitološkom biću vodenjaku dodjeljuje važnu ulogu kralja životinja, ali u romanu ne opisuje njegovo mitsko podrijetlo. Desetak godina kasnije, Milka Tica u romanu *Sunčeva djeca* (1994.) tematizira prapostojbinu Hrvata i direktno se poziva na slavensku mitologiju opisujući niz bogova, božica, nadnaravnih bića, običaja i vjerovanja starih Slavena. *Kneja* (1999.) Lidije Bajuk-Pecotić kombinira kršćanski i folkloristički intertekst s mitološkim te na taj način približava dječjem čitatelju svijet mitova kroz sfere koje već poznaje. Posebno su zanimljivi romani *Striborovim stazama* (1997.) Snježane Grković-Janović i *Krijesnici* (2009.) Jasne Horvat jer su autorice prepoznale potencijal nekog drugog djela i oko njega stvorile novu priču. Tako su *Krijesnici* (2011.) nastali na temelju Nemetove knjige *Knez Zoran* (1929.), a *Striborovim stazama* (1997.) na temelju *Priča iz davnine* (1916.) Ivane Brlić-Mažuranić. Ovo preuzimanje može se doživjeti kao veličanje originalnih autora, ali i kao pokušaj dosljednosti već utvrđenoj mitološkoj baštini. Na kraju, djelom *Sjeverozapadni vjetar* Zdenko Bašić se na poseban način približio mladom čitatelju. U suvremenom svijetu mladi odrastaju uz računala, tablete, pametne telefone, a Bašić koristi upravo tehniku računalne grafike kako bi dočarao mitološki svijet.

Analizirajući likove koji se pojavljuju u navedenim djelima, možemo primjetiti opetovano pojavljivanje dvaju mitoloških bića slavenske mitologije – vila i vodenjaka. Vile i vodenjake pronalazimo u svakom od odabranih djela što svjedoči o dubokom ukorjenjivanju istih u vjerovanja i običaje slavenskog naroda. Razlog tome vjerojatno leži u snažnoj povezanosti Praslavena s prirodom. Kao što je već prije rečeno u ovom radu, Slaveni su vjerovali da u pojedinim biljkama stanuju vile. Zalar ističe kako je vilenjački rod zapravo jedno s prirodom, ali su ljudima samo ponekad vidljivi. U navedenim književnim djelima karakterizira ih nadnaravna ljepota, biljna osjećajnost, a često su interpretirani kao oduhovljeni dio šume (Zalar, 2002:108), ali i nekih drugih prirodnih pojava poput vjetra. Vile redom imaju pozitivne uloge, one pomažu u raznim životnim situacijama. Tako vila Kosjenka pomaže Vrijeski u *Drugom svijetu* isto kao što vila Zlatokrila pomaže Jani. Vodenjaci, s druge strane, češće dobivaju ulogu zastrašujućeg bića koje odvlači ljude u muljeviti glib. Tako u romanu *Striborovim stazama* vodenjaci pokušavaju dohvatiti Vrijesku, a u *Sunčevoj djeci* vodenjak ubija sestru Bugu. Ipak, to nije pravilo – u romanu *Pisac i princeza* vodenjak je kralj životinja i, na neki način, on donosi mir i harmoniju na zemlju. Također, kroz lik ovog vodenjaka autorica djeci predstavlja zabrinjavajuću sliku našeg okoliša jer prikazuje vodenjaka koji je nesretan i guši se u svojem podvodnom domu punom smeća. Tako on igra veliku ulogu u spoznavanju ekoloških zbivanja.

Baš kao što i Kos-Lajtman i Hranjec primjećuju, težnja za uspostavljenjem *znanstvenosličnosti* odražava se u popratnim tekstovima kao što su tumači, leksikoni mitološke građe, popisi usmenih predaja ili objašnjenja u fusnotama i/ili na kraju teksta. Pojava ovih popratnih tekstova upućuje na manjak relevantnih leksikona mitološkog tipa, osobito s gledišta dječjeg primatelja. (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:150)

Na kraju ovog rada možemo zaključiti da je slavenska mitologija neiscrpna tema u hrvatskoj dječjoj književnosti. Ona ispunjava mnoge funkcije kao što su otvaranje prema transcendentnom, razvoj imaginacije, promicanje ludizma i duhovitosti te književnih prevrednovanja (Kos-Lajtman i Hranjec, 2011:150). Vidljivo je kako se posljednjih godina autori ponovo sve više okreću mitološkim temama. Iako su u davna vremena mitovi bili svojevrstne smjernice za život, danas oni uz pomoć vještih autora postaju priče koje pokreću maštu djece, a i odraslih. U njima je pohranjena mudrost, vjerovanja i životni smisao naših predaka.

LITERATURA I IZVORI

- Bajuk Pecotić, L. (2011). *Dugovječne vjetrovite priče s obronaka Medvednice i Samoborskog gorja*. U: Bašić, Z. (2011). *Sjeverozapadni vjetar*. Zagreb: Planetopija, 6-7.
- Bašić, Z. (2011). *Sjeverozapadni vjetar*. Zagreb: Planetopija.
- Belaj, V (2007). *Hod kroz godinu. Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*. Zagreb: Golden Marketing - Tehnička knjiga.
- *Biblija* (2008). Split: Verbum.
- Biti, V. (2000). *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Bošković, I. (2009). *O romanima Sunčane Škrinjarić*. Zlatni danci 10 - Život i djelo(vanje) Sunčane Škrinjarić. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa / Ana Pintarić (ur.). - Osijek : Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku (Filozofski fakultet) i Filozofski fakultet Sveučilišta u Pečuhu , 2009. 15-37.
- Brkić Vučina, M. (2013). *Noćno lice žene*. Zagreb: Slap.
- Franković, S. (2009). *Narativno i žanrovsko prožimanje mythosa i logosa u romanu „Pisac i princeza“ Sunčane Škrinjarić*. Zlatni danci 10 - Život i djelo(vanje) Sunčane Škrinjarić. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa / Ana Pintarić (ur.). - Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku (Filozofski fakultet) i Filozofski fakultet Sveučilišta u Pečuhu , 2009. 45-77.
- Grković-Janović, S. (1997). *Striborovim stazama*. Split: Laus.
- Horvat, J. (2009). *Krijesnici*. Zagreb: Algoritam.
- Hrvatska enciklopedija na adresi <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56587#top> (15.8.2017.).
- <http://www.matica.hr/hr/360/pretkrscanski-prezici-u-hrvatskim-narodnim-tradicijama-21103/> (pristupljeno 9.8.2017.).
- Iveljić, N. (1996). *Šestinski kišobran*. Varaždin: Katarina Zrinski.
- Jurčec Kos, K. (2011). *Predgovor*. U: Bašić, Z. (2011). *Sjeverozapadni vjetar*. Zagreb: Planetopija.
- Katičić, R. (2005). *Čudesno drvo*. Filologija, No. 45 veljača 2006.
- Kos-Lajtman A.; Plantak, N. (2012). *Potterovsko-demonsko-mitološka fantastika u suvremenom hrvatskom dječjem romanu – „Krijesnici“ Jasne Horvat i „Luna“ Roberta Naprte*. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 13 - Suvremena dječja književnost / Pintarić, Ana (ur.). – Osijek. 2012. 75-95.
- Kos-Lajtman, A., (2010) *Usmenoknjiževni i mitološki modeli u pripovjednim zbirkama Nade Iveljić*, u: Zlatni danci 11 - Život i djelo(vanje) Nade Iveljić : Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa / Pintarić, Ana (ur.). -

Osijek : Pečuh : Filozofski fakultet, Matica hrvatska, Ogranak ; Filozofski fakultet , 2010. 45-71.

- Kos-Lajtman, A.; Hranjec, S. (2011). *Staroslavenska mitološka baština kao intertekst u hrvatskoj dječjoj prozi*. u: Četvrti specijalizirani znanstveni skup Rano učenje hrvatskoga/materinskoga/stranoga jezika "Redefiniranje tradicije : dječja književnost, suvremena komunikacija, jezici i dijete" : zbornik / Bežen, Ante ; Majhut, Berislav (ur.). - Zagreb : Učiteljski fakultet Sveučilišta ; ECNSI - Europski centar za sustavna i napredna istraživanja , 2011. 133-153.
- Kovač, J. (2009). *Gdje se sakrio Perun*. Studentski časopis južne slavistike za jezike, književnosti i kulturu "Balkan Express" Svezak II, br. 3, Goran Lončar (ur.), Zagreb, prosinac 2009.
- Kravec, O. (2009). *Kraljevina bajkovitih priča: Sunčana Škrinjarić, Jurij Jarmiš, Jurij Vinničuk*. Zlatni danci 10 - Život i djelo(vanje) Sunčane Škrinjarić. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa / Ana Pintarić (ur.). - Osijek : Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku (Filozofski fakultet) i Filozofski fakultet Sveučilišta u Pečuhu , 2009. 131-139.
- Ledić, F (1969). *Mitologija Slavena: tragovi kultova i vjerovanja starih Slavena*.Knj. I. Zagreb: vlastita naklada.
- Leger, L. (1984). *Slovenska mitologija*. Beograd: Grafos.
- Marjanić, S. (2006). *Književni svjetovi s etnološkom, ekološkom i animalističkom nišom*. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku 2 (2006), 43; 163-186. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Matasović, R. (2008). *Poredbeno povijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Nemet, D. (1929). *Knez Zoran: mitolojska pripovijest iz davne prošlosti Slavena*. Zagreb: Tipografija d.d.
- Online list za vanjsku politiku i ekonomiju na adresi <http://www.advance.hr/tekst/mitologija-kelta/> (11.8.2017.).
- Pecotić Bajuk, L. (1999). *Kneja*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Peti-Stantić, A. (2009). *Krijes krijesili, u predaju nas nosili (pogovor)*. U: Horvat, J., *Krijesnici* (2009). Zagreb: Algoritam.
- Pintarić, A. (2003). *U svjetlu interpretacije roman Striborovim stazama*. Osijek: Pedagoški fakultet.
- Pšihistal, R, Dimšić, K. (2016). *Voda i vodena bića u narodnim vjerovanjima Šokaca*. Kulturni znak Cvelferije. Šokačko-bunjevačko pamćenje vode, Sablić Tomić Helena; Erl, Vera; Pšihistal, Ružica (ur.). - Osijek: Šokačka grana Osijek i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 2016. 97-110.
- Staroslavenska religija, mitologija, vjerovanja i povijest na adresi <http://www.starisloveni.com/Vodenjak.html> (18.8.2017.).
- Sučić, Nikola: *Hrvatska narodna mitologija*. Zagreb: Grafika.

- Škrinjarić, S. (1994). *Pisac i princeza*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tica, M. (1994). *Sunčeva djeca. Legende o Hrvatima*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vasiljev, S. (1928). *Slovenska mitologija*. Beograd.
- Vinšćak, T. (2002). *Vjerovanja o drveću u Hrvata*. Zagreb: Naklada Slap.
- Zalar, D. (2000). *Mitološka bića hrvatske umjetničke proze za djecu danas*. Zbornik Četvrtoga okrugloga stola o zavičajnosti "Utjecaj hrvatske usmene tradicije u suvremenoj književnosti za djecu i mlade", Ribičić, Grozdana ; Mihanović, Vesna i dr. (ur.), Split: Gradska knjižnica Marka Marulića.

KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA

Ime mi je Sanja Kolenko. Rođena sam 26. travnja 1992. godine u Varaždinu, a živim u Donjem Ladanju. Osnovnoškolsko obrazovanje započinjem 1999. godine u Osnovnoj školi „Gustav Krklec“ Maruševac, a završavam 2007. godine. Školovanje nastavljam u Elektrostrojarskoj školi u Varaždinu, smjer Tehničar za računalstvo. Po završetku srednjoškolskog obrazovanja 2011. godine, upisujem Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek u Čakovcu. U slobodno vrijeme se bavim glazbom i likovnom umjetnošću te sam svojim radovima sudjelovala u izložbi likovnih radova studenata i profesora likovne kulture Odsjeka u Čakovcu Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (2014.) i izložbi likovnih radova polaznika Škole crtanja Klarić (2016.).

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

IZJAVA

kojom ja, Sanja Kolenko, izjavljujem da sam diplomski rad pod naslovom *Elementi slavenske mitologije u suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti* izradila sama uz mentorstvo izv. prof. dr. sc. Andrijane Kos-Lajtman.

POTPIS

IZJAVA o odobrenju za pohranu i objavu ocjenskog rada

kojom ja _____, OIB: _____, student
Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kao autor ocjenskog rada pod naslovom:

_____, dajem odobrenje da se, bez naknade, trajno pohrani moj ocjenski
rad u javno dostupnom digitalnom repozitoriju ustanove Učiteljskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta te u javnoj internetskoj bazi radova Nacionalne i
sveučilišne knjižnice u Zagrebu, sukladno obvezi iz odredbe članka 83. stavka 11.
Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN 123/03, 198/03,
105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).

Potvrđujem da je za pohranu dostavljena završna verzija obranjenog i dovršenog
ocjenskog rada. Ovom izjavom, kao autor ocjenskog rada dajem odobrenje i da se
moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim:

a) široj javnosti

b) studentima i djelatnicima ustanove

c) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj
mjeseci).

**Zaokružite jednu opciju. Molimo Vas da zaokružite opciju a) ako nemate posebnih
razloga za ograničavanje dostupnosti svog rada.*

Vrsta rada: a) završni rad preddiplomskog studija

b) diplomski rad

Mentor/ica ocjenskog rada:

_____

Naziv studija:

_____

Odsjek _____

Datum obrane: _____

Članovi povjerenstva: 1. _____
2. _____
3. _____

Adresa elektroničke pošte za kontakt:

_____

Mjesto i datum _____

(vlastoručni potpis studenta)

_____

(opcionalno)

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa ocjenskim radovima trajno pohranjenim i objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju ustanove Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ovom izjavom dajem pravo iskorištavanja mog ocjenskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije:

- 1) CC BY (Imenovanje)
- 2) CC BY-SA (Imenovanje – Dijeli pod istim uvjetima)
- 3) CC BY-ND (Imenovanje – Bez prerada)
- 4) CC BY-NC (Imenovanje – Nekomercijalno)
- 5) CC BY-NC-SA (Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima)
- 6) CC BY-NC-ND (Imenovanje – Nekomercijalno – Bez prerada)

Ovime potvrđujem da mi je prilikom potpisivanja ove izjave pravni tekst licencija bio dostupan te da sam upoznat s uvjetima pod kojim dajem pravo iskorištavanja navedenog djela.

_____

(vlastoručni potpis studenta)

O *Creative Commons* (CC) licencijama

CC licencije pomažu autorima da zadrže svoja autorska i srodna prava, a drugima dopuste da umnožavaju, distribuiraju i na neke načine koriste njihova djela, barem u

nekomercijalne svrhe. Svaka CC licencija također osigurava autorima da će ih se priznati i označiti kao autore djela.

CC licencije pravovaljane su u čitavom svijetu. Prilikom odabira autor treba odgovoriti na nekoliko pitanja - prvo, želi li dopustiti korištenje djela u komercijalne svrhe ili ne, a zatim želi li dopustiti prerade ili ne? Ako davatelj licence odluči da dopušta prerade, može se također odučiti da od svatko tko koristi djelo, novonastalo djelo učini dostupnim pod istim licencnim uvjetima. CC licencije iziskuju od primatelja da traži dopuštenje za sve ostala korištenja djela koje su prema zakonu isključivo pravo autora, a koje licencija izrijekom ne dopušta.

Licencije:

Imenovanje (CC BY)

Ova licencija dopušta drugima da distribuiraju, mijenjaju i prerađuju Vaše djelo, čak i u komercijalne svrhe, dokle god Vas navode kao autora izvornog djela. To je najotvorenija CC licencija.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>

Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima (CC BY-SA)

Ova licencija dopušta drugima da mijenjaju i prerađuju Vaše djelo, čak i u komercijalne svrhe, dokle god Vas navode kao autora i licenciraju novonastala djela pod istim uvjetima (sve daljnje prerade će također dopuštati komercijalno korištenje).

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>

Imenovanje-Bez prerada (CC BY-ND)

Ova licencija dopušta redistribuiranje, komercijalno i nekomercijalno, dokle god se djelo distribuira cjelovito i u neizmijenjenom obliku, uz isticanje Vašeg autorstva.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/legalcode>

Imenovanje-Nekomercijalno (CC BY-NC)

Ova licencija dopušta drugima da mijenjaju i prerađuju Vaše djelo u nekomercijalne svrhe. Iako njihova nova djela bazirana na Vašem moraju Vas navesti kao autora i biti nekomercijalna, ona pritom ne moraju biti licencirana pod istim uvjetima.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>

Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima (CC BY-NC-SA)

Ova licencija dopušta drugima da mijenjaju i prerađuju Vaše djelo u nekomercijalne svrhe, pod uvjetom da Vas navedu kao autora izvornog djela i licenciraju novonastala djela pod istim uvjetima.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode>

Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada (CC BY-NC-ND)

Ovo je najrestriktivnija od CC licencija – dopušta drugima da preuzmu Vaše djelo i da ga dijele s drugima pod uvjetom da Vas navedu kao autora, ali ga ne smiju mijenjati ili koristiti u komercijalne svrhe.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>